

בינ"ו עמ"י עש"ו

קונטרס

מגיד דבריו ליעקב

תניינא

שיחות מוסר על סדר פרשיות השבוע

כולל

דברי חיזוק והתעוררות
בענייני עבודת ה'

נסדר ונערך משיחות מוסר
שנאמרו במקהלות על ידי
הגאון הגדול

רבי יעקב חיים סופר שליט"א
ראש ישיבת 'כף החיים'

בצירוף חידו"ת על הפרשה

פרשת בשלח

ירושלים עיה"ק תוכב"א
תש"פ לפ"ק

שיחות מוסר אלו הנדפסים כאן בס"ד, נסדרו ונערכו מתוך קלטות של שיחות מוסר שנמסרו בשנת תשמ"ו בירושלים ת"ו. ואם שגיתי, איתי תלין משוגתי. ובקשתינו שטוחה לפני המעיינים הי"ו, כי כל שגגה וטעות יתלו בחסרון דעת העורך, ואנא יעמידוני על טעותי.

בסוף החוברת מצורף מאמרים על פרשת השבוע, ממאמרי רבינו שליט"א על התורה כת", אשר רובם רואים אור לראשונה כאן בס"ד.

ניתן להצטרף לרשימת התפוצה

במייל: 8542164@gmeil.com

ניתן להשיג את החוברות
בנקודות המכירה
של י. בלוי בבתי הכנסת

©

כל הזכויות שמורות

אין לצלם להעתיק לשכפל וכל כיו"ב,
בלא רשות מפורשת בכתב מהמחבר

הערות והארות תיקונים יתקבלו בשמחה,
ובעז"ה יתוקנו במהדורה הבאה

להערות והארות
ניתן לפנות בשעות בין הסדרים
לפלאפון מספר 0548-542-164

פרשת בשלח

מפתח העניינים

היש ה' בקרבנו אם אין / מאן דרחיק מאורייתא רחיק מוקדשא בריך הוא / בא הכלב ונשכו - דמיון עמולק אל הכלב / הלחם בעמולק מחר / עיקר מלחמת עמולק היא מלחמה רוחנית / נצחון ישראל על עמולק רק בעסק התורה / אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה

מפתח חידושי תורה

- א. בענין איבוד מצרים באשמורת הבוקר..... יח
- ב. בענין שירת הים..... יט
- ג. בענין ימינך ה' נאדרי בכח..... כא
- ד. בענין מי כמוך באלים ה'..... כב
- ה. בענין מלכות והמלכת הקב"ה..... כד
- ו. בענין מרים הנביאה אחות אהרן..... כה
- ז. בענין מוחיית עמולק על ידי קול יעקב בבתי כנסיות ומדרשות..... כו
- ח. בענין ארבע מאות פרסה בא עמולק להלחם בישראל..... כח
- ט. בענין היש ה' בקרבנו אם אין..... כט
- י. בענין ויאמור משה אל יהושע צא הלחם בעמולק..... לא
- יא. בענין מורא רבך כמורא שמים..... לז
- יב. בענין כי יד על כס יה..... לח
- יג. בענין כי יד על כס יה..... לט

הלימוד בחוברת זו מוקדש לעילוי נשמת

מסעודה בת חסיבה	אליהו מאיר בן סימי	יפה בת עליה
שמעון בן עליה	יוסף בן אסתר	פיבי בת חסיבה
מסעוד בן אסתר	סימי בת חנה	מרגלית בת סימי
יצחק שלום בן צ'לחה חנה	שולמית בת כחילה רחל	יעקב בן עליה

תנצב"ה

גליון זה מוקדש לעילוי נשמת ר' יצחק אריה סימן טוב בן רבקה ז"ל

היש ה' בקרבנו אם אין

בעזרת ה' יתברך נראה להתבונן בכמה הערות בפרשת השבוע, פרשת בשלח, וללמוד ממנה לימודים לזמננו אנו.

בסוף הפרשה כתוב (שמות יז, א): ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סין, אחרי שכבר נגמרה המערכה מול פרעה ופרעה וכל חילו טבעו בים, נסעו בני ישראל בדרכם לארץ ישראל. למסעיהם על פי ה' ויחנו ברפידיים ואין מים לשתות העם, וירב העם עם משה. התחילה שם קטטה על דבר המים וכמו שאומר התרגום 'ונצא עמא עם משה'.

ואכן אמר ה' למשה רבינו 'והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם... ויקרא שם המקום מסה ומריבה על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין. ויבוא עמלק וגו'.

ומביא רש"י בשם רבותינו, סמך פרשה זו של ויבוא עמלק למקרא הזה היש ה' בקרבנו אם אין, לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין?! נוראות. הקב"ה ישתבח שמו אומר לישראל, אתם שואלים היש ה' בקרבנו? הרי תמיד אני ביניכם, ומזומן לכל צרכיכם! כל מה שאתם מבקשים אני נותן לכם. ואיך אתם שואלים שאלה כזו היש ה' בקרבנו אם אין? הייכם שהכלב בא ונושך אתכם צועקין לי ותדעו היכן אני. משל לאדם שהרכיב את בנו על כתיפו. אב אחד לקח את בנו על הכתפיים כמו שנוהגים, ויצא לדרך. וכך הוא נושא את בנו על כתיפיו, וחוסך מבנו את כל טרחת הדרך. והיה אותו הבן רואה חפץ ואומר טול חפץ זה ותן לי. הבן יושב על כתפי אביו, והרי הוא כננס העומד על גבי ענק ורואה טוב כל מה שמסביבו, ואומר לאביו, אבא, אני רואה שם מרחוק איזה חפץ מסויים, תביא לי אותו. ויש לדייק כאן שאפילו בקשה אין כאן. הוא לא אומר לאבא, אבא, אני מתחנן לפניך, אני מבקש, בבקשה תביא לי את החפץ ההוא. לא. הוא גוזר ופוקד על אביו "טול חפץ זה ותן לי". והוא נותן לו. למרות זאת, האב שאוהב את בנו, מביא לו את החפץ שביקש. מה שתמצא תקבל.

וכן פעם שניה וכן פעם שלישית. הם ממשיכים במסע, והבן שיושב על כתפי אביו אומר 'אבא, אני רוצה את החפץ הזה גם כן, אבא גם את החפץ ההוא תקנה לי..', והאב הרחמן והאוהב מביא לו כל מה שמבקש. פגעו באדם אחד, תוך כדי הליכתם פגשו מישהו, אמר לו אותו הבן לאותו אחד שפגשו, ראית את אבא? אבא שלי נעלם לי, אולי ראית אותו? אני לא מוצא אותו. אתה יכול לעזור לי? אמר לו אביו אינך יודע היכן אני? - השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו. אתה יושב על כתפי אבא שלך, כל מה שאתה רוצה ודורש אתה מקבל, ואתה שואל שאלה כזו 'איפה אבא שלי'? זרק וחבט אותו לקרקע 'חבט חביט ולא בריך' (סוכה מד);, ואמר לו עכשיו תדע טוב טוב איפה אבא שלך.

בא הכלב ונשכו. ואז כשישראל צועקים 'אבא אבא תושיע אותנו מידי עמלק', נודע ומתוודע איפה אבא נמצא, ואם יש ה' בקרב ישראל.

זו הצרה היותר גדולה שיכולה להיות. בקינות של שחרית דתשעה באב שאנחנו בני ספרד אומרים, ויהי רצון שהשנה הזו לא נזדקק לומר אותם, יש שורה אחת שכמעט כל פעם שאני מגיע אליה נצבט לי הלב: 'היש מכאוב כמכאובי רעותי ואחי, אני יתומה ואבי חי'. זו הצרה הגדולה ביותר. יש מציאות של יתמות מדומה. אני יתומה, נראה במציאות שאני יתום ואין לי הורים, אבל לא היא, אבי חי! ואם אבי חי, איך יכול להיות שאנחנו יתומים? וזה הדבר היותר מכאיב, שאדם נהנה מכל טוב שה' מביא לו, 'טול חפץ זה והבא לי', כל מה שהוא רוצה הוא מבקש, אבל הוא עדיין שואל 'ראית את אבא?'

ועל ההתעלמות הזו מהטובה, על חוסר הראיה הזה, בא עמלק. וכל אחד ואחד יראה על עצמו ויתבונן, כיצד הוא מוקף בחסד אל כל היום, בכל מכל כל, בכל הענינים, ועם כל זה לפעמים הוא עומד ותמה ל'מה מגיע לי כך ולמה לא מגיע לי כך', ו'איפה אבא'. מתעלמים מהטובה שה' עושה אתנו, ושואלים היכן אבא. ואסור שיהיה כדבר הזה.

וכבר אמרו הקדמונים שבחטא זה שאמרו ישראל היש ה' בקרבנו אם אין, יש בחינה של חטא אדם הראשון. שהרי גם אצלו, הקב"ה לא מנע ממנו כל טוב סלה ונתן לו הכל, ובסוף הלך וחטא בעץ הדעת טוב ורע. ושתי מילים אלו 'היש ה' בקרבנו אם אין', זה אותיות "השיאני", לרמוז על מה שאמרה חווה (בראשית ג, יג) 'הנחש השיאני ואוכל'. אותו חטא ואותו הקלקול שהיה אצל אדם הראשון, חזר ונשנה כאן פעם שנייה. ובמקום שיהיה התיקון, בא הקלקול, וכמו שהאריך רבינו בחיי.

מאן דרחיק מאורייתא רחיק מקודשא בריך הוא

ובאמת צריך להבין את פשט המקרא. איך ייתכן שבני ישראל אומרים משפט שכזה 'היש ה' בקרבנו אם אין?! הרי זהו דבר שמתמיה הרעיון. וכי שכחו את כל האותות והמופתים שעשה אתם בורא עולם? רק עכשיו היה קריעת ים סוף, וכבר שכחו את זה? הרי קריעת ים סוף היתה בשביעי של פסח, בכ"א ניסן שנת ב' אלפים תמ"ח, ואז התחילו ללכת בדרכם אל הר סיני, בו יקבלו את התורה וייעשו ממלכת כהנים וגוי קדוש, וקודם שבאו להר סיני הגיע עמלק. ומתי הגיע? - בחודש אייר. ובמדרש סדר עולם (פרק חמישי) מבואר שהיה זה בכ"ג אייר.

אם כן נמצא שרק בחודש עבר מאז קריעת ים סוף, ואיך ייתכן שכלל ישראל אומרים עכשיו 'היש ה' בקרבנו אם אין? ומאז קריעת ים סוף גם כן, כל הזמן ישראל מוקפין בענני כבוד, ויש להם מן השמים שהוא זיו השכינה שהתגשם כלשון הקדמונים (הרמב"ן בפרשה

שלנו פט"ז, ו, ורבינו בחיי), וכמו שדרשו בגמרא (יומא עה:): את הפסוק (תהלים עה, כה) 'לחם אבירים אכל איש' שהכוונה על המן שהוא 'לחם אבירים' לחם של מלאכי השרת, אותו 'אכל איש', אכלו ישראל בהיותם במדבר. הם מוקפים בכל טוב סלה, והם שואלים 'היש ה' בקרבנו אם אין?' 'ראית את אבא שלנו אולי?!'

איך מגיעים לדבר כזה?

ההסבר בזה הוא מה שאומר הכתוב: ויחנו ברפידים. וכמו שדרשו במכילתא כאן ובגמרא (סנהדרין קו.) 'רפידים - שרפו ידיהם מדברי תורה.'

כאן התירוץ לשאלתנו. מפני שאל תתפלא על שום חזיון ועל שום מראה מתמיה שתראה אצל ישראל, ברגע שחונים ברפידים. כאשר אדם חונה ברפידים ומרוחק מעסק התורה, הוא יכול לרדת עד לדיוטא התחתונה ועד בכלל, ולהיות רוכב על כתפי אביו ושואל, 'הראית את אבא?' 'מאן דרחיק מאורייתא רחיק מקודשא בריך הוא' אומר הזהר הקדוש (ה"ג דכ"א ע"א), ואם אדם רחוק מהקב"ה אין גבול לירידה שלו והוא יכול להגיע למעשים המתמיהים המשונים והמוזרים ביותר.

וזה דבר שכל אחד יכול לראות אותו. ברגע שאדם מרוחק מן התורה הפעולות שלו יכולות להיות איום ונורא. וזהו הסוד להכל. בו ברגע ש"ויחנו ברפידים" - רפו ידיהם מדברי תורה, כבר שכחו את מה שאמר הקב"ה 'תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם', שכחו את כל הענני כבוד ואת כל הניסים והאותות והמופתים, והם שואלים: 'ראית את אבא?'

ואז שלח הקב"ה את הכלב, את עמלק. ויבוא עמלק - ארבע מאות פרסה בא אותו רשע באותו הלילה, כמו שאמרו במכילתא (בשלח א) ובתרגום יונתן (כאן). מה באמת זעזע כל כך את עמלק, שרץ ארבע מאות פרסה באותו הלילה כדי להלחם עם ישראל?

הסיבה היא, כי לא נעלם מעיני עמלק הברכה שהתברך יעקב והברכה שהתברך בה עשיו. כחו של יעקב הוא "הקול קול יעקב והידים ידי עשיו", קול יעקב הוא עסק התורה, ואם יש את עסק התורה אין הידים ידי עשיו. רק אם אין הקול קול יעקב, אז יש לעשיו ולעמלק את הכח לעשות צרות צרורות.

ועכשיו שבאים ישראל ומתעתדין לקבל את התורה, שזה הנשק האדיר לחסל ולהשמיד את כל שונאי ישראל בין בעליונים ובין בתחתונים, רואה את זה עמלק וידע שעכשיו זהו צו השעה מבחינתו, לגבי דידיה זהו מצב של פיקוח נפש, ומוכרחים להחפז ולהגיע למלחמה עם ישראל מיד וללא שהיות, 'מלחמה לה' בעמלק', לפני שיקבלו ישראל את הנשק הגדול ביותר, את התורה.

אמנם, עדיין יש מקום לשאול. נכון שהסיבה לחפזונו של עמלק היא כי עמלק יודע שהתורה היא סם המוות בשבילו, ולכן מיהר להלחם עם ישראל לפני שיקבלו את התורה.

אבל עדיין, למה לא הגיע כבר קודם לכן, או למה לא יגיע בעוד כמה ימים, והרי עד זמן מתן תורה, עד שבועות, יש עוד זמן?!

אבל ההסבר הוא במה שאמרנו קודם, כי עכשיו ש"ויחנו ברפידים", זהו הזמן המתאים ביותר בשבילו להגיע. ברגע שרפו ידהן של ישראל מן התורה, הוא מנצל את ההזדמנות ואת השעה היותר מוכשרת והיותר טובה בשבילו להלחם ולנצח את ישראל. ולכן כתוב "ויבוא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים", הפסוק מדגיש פעם שניה שעמלק הגיע דוקא כאשר ישראל חנו ברפידים*.

בא הכלב ונשכו - דמיון עמלק אל הכלב

והנה רק לא מזמן היתה קריעת ים סוף, והפסוק מעיד מה היתה התחושה אז אצל כל האומות: שמעו עמים ירגזון, ומפרש התרגום "זעו" - רעדו. כל האומות רעדו ופחדו נורא נפל עליהם. חיל אחז יושבי פלשת. אז נבהלו אלופי אדום אילי מואב יאחזמו רעד נמוגו כל יושבי כנען. נמוגו פירושו נמסו. כמו שעווה הנמסה בחום אין לה מעמד והיא משתפכת ונופלת, כך היה אז, נמוגו כל יושבי כנען, נמסו כולם ונעשו שברי שברים, הלחלה איומה אחזה אותם. ומדוע? - כי שמעו וראו איך אותה האימפריה הנוראה, פרעה וכל חילו יוצאים למערכה ואף אחד מהם לא חוזר למצרים*. ראו בהתגלות הנוראה של הניסים וניסי הניסים שנעשו לישראל, והכירו בכוחו הגדול של ה' יתברך ובעוזו נפלאותיו שעשה בהצלת עמו ישראל.

כל כך הרבה לשונות אומר המקרא, ירגזון, חיל אחז, נבהלו, יאחזמו רעד, נמוגו. כל כך נבהלו והתפחדו כל האומות בראותם מה שעשה ה' יתברך למצרים, בהושיעו את ישראל מידם. כל האומות - חוץ מאחת. עמלק. וכך אמרו חז"ל (מדרש תנחומא פרשת כי תצא): **משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, אמבטיה מלאה מים רותחים, וכולם נרתעים מי יכול להכניס את ידו שמה. בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה. אף על פי שנכוהה הקרה אותה בפני אחרים, אמנם נכון שנכווה ונשרף בכל גופו, אבל קירר כבר את האמבטי הזה.**

א. בתחילת הפרשה כתוב רפידים עם שני יודיים, ואילו כאן כתוב רפדים, חסר יו"ד. מפני שחנו בחסר. ב. ואמנם יש במדרש (שוחר טוב מזמור ק"ו) מחלוקת תנאים, רבי נחמיה ורבי יהודה, אם פרעה עצמו נשאר ולא טבע. ובאמת צריך לתאר לאותה השיטה שפרעה ניצל, איך היתה הקבלת פנים שלו כשחזר למצרים? יצא עם אלפים, והוא חוזר לבדו עם סוסו, ואולי גם בלי סוס והולך ברגל.. שואלים אותו, איפה כולם? הרי יצאת עם אלפים ורבבות, עם רכב ופרשים, היכן הם, מה קרה להם? אומר ומצביע להם פרעה, עיין שם ודוק היטב.. לא נשאר אף אחד.

עמלק בא כדי לקרר את האמבטי. ויותר מזה, רש"י מביא כמו שראינו, מיד בא הכלב ונשכו. ורבותינו במדרש תנחומא (כי תצא) דרשו עמ-לק, עם שבא ללקק את דמם של ישראל ככלב. התואר של עמלק הוא כלב, ויש בזה עומק לפנים מעומק. אבל מרבתי שמעתי דבר נכון, לבאר מהו הדמיון שיש בין עמלק לבין הכלב.

בכלב יש תכונה שאין בשאר בעלי חיים, והוא הפגנת הידידות שהוא מפגין כלפי אדונו. כאשר בעל הכלב חוזר לביתו, הכלב קופץ עליו, והוא מרגיש עצמו כידיד של האדון. כל אפיא שוין. אין את ההבנה ואת התחושה שהוא האדון שלי ואני הבעל חי שלו, אלא שנינו שווים ואני כמו האדון שלי. ולפעמים אפילו אפשר לראות שהכלב מושך וגורר את האדון. אין האדון מנהיג את הכלב, אלא הכלב מושך וגורר את האדון, וכמה שהוא מנסה לקחת אותו למקום אחר לא עוזר לו כלום. זה המהות של התכונה של הכלב, בטלה לה המציאות של אדון ועבד, אלא שניהם שווים.

וזה בדיוק עמלק. הוא לא יכול לקבל את המושג של "אתה בחרתנו". מפריע לו מה שכלל ישראל הם עם סגולה. עם ישראל? - כמוני בדיוק. מה הם, מיוחסים, בני אברהם יצחק ויעקב? - גם אני מיוחס. הסבא שלי הוא עשיו. ואבא שלו הוא יצחק, וסבא שלו הוא אברהם, אז מהו היחוס של ישראל יותר ממני? אנחנו שווים! ולכן היה עמלק חותך את מילותיהן של ישראל ומשליך כלפי מעלה ואומר, בזה בחרת? טול מה שבחרת! כמו שאמרו רבותינו במדרש (תנחומא כי תצא) והביא זה רש"י בפרשת כי תצא. הברית שכורת הקב"ה עם ישראל בברית מילה, והיא חקוקה בישראל 'אות ברית קדש' שאנחנו עבדיו ובאנו לעשות רצונו יתברך, זה מה שמפריע לעמלק. מה פירושו? הם יותר ממני? - היה חותך מילותיהן של ישראל ומשליך כלפי מעלה, טול מה שבחרת. אין כאן בחירה, אני כמותן ואף יותר מהם. ולזה נדמה עמלק לכלב, שאין לו את התחושה ואת ההתבטלות ביחס לאדון שלו. אלא כולם שווים בעיניו.

הלחם בעמלק מחר

ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק מחר. מושיען של ישראל הגאון רבינו יוסף חיים זוננפלד זצ"ל אמר, שכאן מבואר יסוד גדול בעצה המרושעת של עמלק. הרי אמרנו, שענינו של עמלק הוא לקרר. לקרר בעבודת ה' אצל כל אחד ואחד. ואחת השיטות המפורסמות של הקירור היא: הלחם בעמלק - מחר. ה'מחר', זהו העמלק שצריך להלחם בו. הרבה פעמים אדם מתעורר להשתפר להוסיף ולתקן, וגומלת בלבו החלטה

ג. והמהר"ל כותב (חידושי אגדות שבת דף מ"ג) לבאר שהכלב הוא הפחות שיש בכל הנבראים, ואין מאוס ופחות ממנו, ויש לומר שלכן השווו אליו את עמלק (עיי' טוב להודות ח"ג סימן כ' שנתבאר בארוכה).

ד. ובגמרא ביומא (דף נב:) נחלקו אם "מחר" הולך על לפניו או נדרש על לאחריו.

לפתוח דף חדש. אדם אומר לעצמו, נכון, מה שהיה היה ועשיתי מה שעשיתי, אבל הקב"ה אוהב אותנו ומתרצה ברחמים, אני פותח דף חדש. אבל יש מישהו שלוחש לו באוזן: אמת, מחר. ויש מחר לאחר זמן, לפעמים המחר יוכל להיות עוד הרבה הרבה שנים.

'מחר' זה הוא בעוכרינו. וזה הוא הכח של עמלק, לדחות הכל למחר ולאחר זמן, ובינתיים מתרבים הבלבולים והטרדות, ויש שכחה, והלהט שיש אצל האדם לעבודת ה', האמבטי הרוחת, מתקררת.

שמעתי בשם רבינו הגדול החזון איש זצ"ל שבקשו ממנו עצה נגד שכחה. הרבה פעמים יש לאדם תכניות לעשות כך וכך, ועובר זמן והכל נשכח ממנו. שאלו אותו, יש לכבוד הרב עצה טובה נגד הדבר? אמר - כן. **תעשו מיד**. כשאדם אומר, נכון, בסדר, עוד מעט אעשה, הוא כבר שוכח. בעבודת ה' - אין מחר. צריך לעשות מיד ולא לתר, בתוך כדי דיבור. כי אם תדחה את זה למועד אחר, 'הרבה מקטרגין מכאן ועד גיחון' (בראשית רבה ע, ב), וזהו היסוד הראשון שלימדנו הרמח"ל ז"ל במסילת ישרים (פ"ז) ע"ש.

כל אחד יתבונן ויראה כמה מחשבות ומהלכים טובים בטלו מן העולם בגלל ה'מחר'. נכון, הוא רצה והתעורר, אבל הדחיה הזו של 'עוד מעט', 'מחר', ביטלה הכל מן העולם. כל דחיה וכל השתהות במה שקשור לתורה ועבודת ה' אינך יכול לשער מה יולד מזה. ורבותינו אמרו שאם היה שיהוי של 'מחר', היינו יכולים להפסיד את מלך המשיח.

למה? כי בזמן שהגיעה רות והתגירה, וזה עצמו רבותא גדולה, שמגיעה בת מלכים להצטרף לכרם ישראל ולהתגיר, והיא אינה יודעת בכלל אם יקבלו אותה ואם תוכל להתחתן עם מישהו מבני ישראל שהרי עדיין לא ידעו את ההלכה של 'עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית' (קדושין עה), ובאמת כשבאו אל הגואל הוא אמר שאינו רוצה לקחת אותה, ואז עמד בועז ובו ביום לקח את רות, אמה של מלכות בית דוד, לאשה. ומתי נפטר בועז? - למחרתי (עיי' ילקוט שמעוני רות רמז תר"ח).

ה. ומה אמרו הציבור? מה אמרו הלצים שבאותו הזמן? אתה יודע למה הוא מת היום?! - הרי בועז היה זקן מופלג, ויש שיטה בחז"ל שהיה בן ארבע מאות (עיי' בראשית רבה פצ"ו, ד וילקוט שמעוני ויחי רמז קנ"ו), אז מה קרה פתאום שמת דווקא היום? אלא ודאי שזה היה בגלל שהוא לקח מואבית. לכן הוא מת, עונש על זה.

במקום להודות שמה שעשה כהוגן עשה ומוזה עצמו נולד מלך המשיח ומוזה היתה רות אמה של מלכות, של דוד ושלמה ומלכי בית דוד עד ביאת גואל צדק במהרה בימינו אמן, הליצנים היתה להם פרשנות אחרת, בועז מת כי התחתן אתה.

תמיד יש את הליצנים האלו, שרואים ודורשים מעשים של מצוה לגנאי.

הרי שאם היה בועז משתהה ביום אחד, אם היה אומר 'מחר', מי יודע מה היה. למחרת כבר נפטר. ולכן אומרת התורה ומזהירה 'צא הלחם בעמלק מחר'. וכל אחד ואחד מאתנו צריך להתחזק בזה ולהלחם נגד התכונה הזו של ה'מחר'. אם יש לך עצה טובה, החלטה טובה, אל תדחה אותה. תעשה אותה מיד.

סח לי תלמיד חכם מזקני ירושלים, על אחד הגאונים הגדולים שהיו בירושלים ומניצולי השואה, ושמו רבי חיים מרדכי רולר זצ"ל, בעל תשובות באר חיים מרדכי. קראו לו הגאון מניאמץ, ובספריו רואים את כח תורתו העצומה. הוא היה מפורסם ביותר במקצוע של עגונות, עד שנקרא וכוונה בתואר 'אבי העגונות'. מקצוע חמור הוא מקצוע העגונות, שהרי מצד אחד לא רוצים להחמיר בעגונות, וכי ישאירו אשה עגונה כל חייה, שלא תוכל להנשא? די לה בצער ובסבל הזה שבעלה נעלם, עוד יוסיפו לה מכאוב זה שלא יכולה להנשא? אבל מצד שני אי אפשר להתיר בקלות. ומה יהיה אם יבוא הבעל, כמו שהיו מקרים מעולם? הרי ההלכה היא שתצא מזה ומזה והילדים ממזורים (יבמות פז). לכן יש בזה אחריות נוראה משני הצדדים וצריך לזה מומחיות גדולה, וסימן יז באבן העזר הוא הסימן הכי גדול בשלחן ערוך, מהקשים והמפורטים ביותר.

היו אנשים שהשקיעו את כל חייהם בלימוד של הדבר הזה, ולצד כל מה שלמדו וידעו היתה להם מומחיות מיוחדת בנושאים האלו, של הלכות עגונות. והגאון הזה, רבי חיים מרדכי רולר זצ"ל, היה ביניהם. בסוף ימיו היה בירושלים, ואותו תלמיד חכם סיפר לי שיום אחד הביאו לפני הגאון מניאמץ תיק קשה בעגונה אחת. הרבנים שהתעסקו בנושא, התחבטו מאד מאד ולא ידעו איך לפתור את הבעיה, והחליטו לתת את השאלה לפני הרב, שהוא תלמיד חכם ותיק מומחה גדול וידיו רב לו במקצוע הזה, שיתיר את השאלה ויפסוק את דין העגונה.

וכך היה, הביאו לפניו את כל התיק, כל המסמכים והעדויות מה שהיה, והרב רולר עיין בזה. ביום ששי לפני הדלקת נרות התקשר לרב שהיה מטפל בנושא ואמר לו, למדתי ועיינתי היטב היטב בענין, ולפי מה שאני רואה האשה הזו מותרת להנשא ויכולה להתחתן עם מי שהיא רוצה. עכשיו מפאת קוצר הזמן עד שבת אני לא יכול להאריך, ואת כל המשא ומתן וכל הראיות והסברות שהיו לי להתיר אני אכתוב לך ואשלח לך בהמשך.

שאל אותו הרב השני, כבוד הרב לא מצא זמן אחר להודיע לי את פסק ההלכה, אלא עכשיו בערב שבת לפני הדלקת הנרות? הרב היה יכול לחכות עם זה ולדבר אתי במוצאי שבת או ביום ראשון ואז נוכל לדבר על הכל בהרחבה. אמר לו הרב רולר, אצלי הכלל הוא שברגע בו אני יודע את הפסק מיד אני משיב ומודיע אותו, ולא דוחה למחר. ולכן התקשרתי אליך כבר עכשיו לומר לך שהאשה מותרת, ובשבוע הבא אכתוב לך את ההסברים שלי.

וביום שבת רבי חיים מרדכי רולר נפטר. אם היה מחכה ליום ראשון, היתה נשארת האשה עגונה עד היום הזה.

אין דבר כזה 'מחר'. זהו כוחו של עמלק! כשיש לך החלטה טובה תעשה מיד, ולא - מתקררים. מוכרחים להלחם בעמלק, ולא לדחות כלום. כל אחד רואה מה התוצאות כשהוא דוחה משהו, בינתים יש הטרדות והפרעות מהיצר הרע ושכחה, והאדם מתקרר וכל ההתחזקות שלו עברה ובטלה מן העולם חלילה.

עיקר מלחמת עמלק היא מלחמה רוחנית

נתבונן עוד בענינו של עמלק. עמלק זו אומה, שכמו שאנחנו רואים, היא באה להלחם עם ישראל ובוטטת בברית שהקב"ה כרת עם עם ישראל. אמנם מפורסם בשם גדולי ישראל, ושמעתי מת"ח אחד שכך כתוב גם בספר מעם לועז, שאמנם עמלק זו אומה, אבל אפשר להצטרף לאומה הזו. כל מי שחורט על דגלו מלחמה בה' ועקירת י"ג עיקרים, גם הוא מצטרף למחנה הזה של עמלק.

בשם הגר"א מובא (אבן שלמה פרק י"א, וראה קובץ מאמרים דף צ"ג וצ"ה) שיכול להיות מציאות של אחד מישראל שיהיה עמלק. איך זה ייתכן? - מפני שהוא הולך בקו של עמלק, הוא מכריז מלחמה בה' ומחפש לעקור כל זיק של קדושה ותורה, ובזה מצטרף גם כן לעמלק. **ומה** המלחמה כנגד עמלק? - ויאמר משה אל יהושע **בחר לנו אנשים וצא** הלחם בעמלק. שואל הזהר הקדוש (שמות דף סה): **וכי מה חמא משה דסליק גרמיה מהאי קרבא קדמאה דקודשא בריך הוא פקיד.** יש כאן פליאה, הרי זו המלחמה הראשונה שמזדמנת לישראל מאז שיצאו ממצרים, ומשה רבינו לכאורה יוצא מהתמונה, 'סליק גרמיה', ופוקד על יהושע לצאת להלחם. לאן נעלם משה רבינו? הרי אתה הוא 'אוהבן של ישראל' (מנחות סה.), ואמר משה רבינו "יאבדו אלף כמשה ואל יאבד אחד מישראל" (תנחומא ואתחן ס"ו), רעיא מהימנא, אתה המנהיג והמצביא, למה לא תעמוד אתה בחזית?

חס ושלום, אומר הזהר. משה זכאה חולקיה אסתביל וידע יקרא דמילה. הראיה של חכם היא ראייה לשורש הדבר. הוא לא מסתכל רק על הענין הגשמי, אלא החכם מסתכל ובוחן את השורש הרוחני, שמפעיל את הסיבה הגשמית. הגמרא במסכת בבא בתרא (קטז.) אומרת שמי שיש לו חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם. ויש להבין, למה ילך לחכם, שילך ל"הדסה"?! - אבל החכם הוא שצופה ויודע ורואה את הסיבה הרוחנית שבעטיה ובסיבתה נהיה החולה, ולכן דוקא מהחכם תבוא לו הרפואה.

מספרים על האדמו"ר בעל האמרי אמת וצ"ל, שקודם המלחמה היו לו מאה אלף חסידים, ועשרת אלפים מהם היו אוכלים ביום הכפורים. איך ייתכן? - לפי שהיו ילדים

לפני בר מצוה, ומותרת להם האכילה... וכל אחד מהחסידים כשהיה נצרך למשהו היה מגיע אל חדרו של האמרי אמת היכן שהיה יושב ולומד ועוסק בתורה בשקידה שלא מעלמא הדין, שואל את מבוקשו באיזה ענין שיהיה, והאמרי אמת היה עונה לו כהרף עין ובמילה אחת על שאלתו. וכל מי שהיה בא ושואל בעניני רפואה, היה אומר לו האמרי אמת תלך לחובש. בעיירה גור הסמוכה לוורשא היה חובש, וכל הזקוקים לרפואה היו נשלחים על ידי האמרי אמת אל החובש הזה.

פעם שאל את האמרי אמת אחד הרבנים, איך ייתכן הדבר. הרי אנחנו מכירים את החובש הזה ויודעים את כחו. הוא יכול לשים יוד ופלסטר ואולי גם קיבוע לאיזה נקע וכדומה, אבל יש שאלות חמורות של פיקוח נפש, שאלות של נפשות, ואיך אתה שולח אותם אל החובש הזה, ובאמת הם מבריאים אצלו? איך יכול להיות, והלא אין הוא בקי ברפואה כזו? אמר לו האמרי אמת, הרי הגמרא אומרת (ברכות ס.) 'רפא ירפא, מכאן נתנה התורה רשות לרופא לרפאת'. וכי אתה חושב שבאמת החובש הזה מרפא את החולים? - מכאן נתנה התורה רשות לרופא לרפאת. מהחדר שלי הרפואה יוצאת. ובאמת הייתי יכול לשלוח אותו גם לנפח והיה יוצא משם בריא.. אבל יש ענין למעט את הנס ולהלביש אותו ככל שאפשר על הטבע, ולכן היה שולח אותם אל החובש.

זהו הכח של החכם. וזה מה שאומר כאן הזהר הקדוש, משה רבינו זכאה חולקיה וידע יקרא דמילה. חלילה, אין הוא משתמט מהמלחמה, אלא הוא רואה את הסיבה לכל המלחמה הזו, הוא בוחן מי המפעיל של עמלק, ובזה הוא נלחם.

אמר משה, אנא אזמין גרמי להווא קרבא דלעילא ואנת יהושע זמין גרמך לקרבא דלתתא, והיינו דכתיב והיה כאשר ירום משה ידו וגבר ישראל, ישראל דלעילא. פירוש הדבר, שהמלחמה כאן היתה מלחמה כפולה. היתה המלחמה הגשמית שהאומה העמלקית באה להלחם עם ישראל, אבל היתה מלחמה לעילא, שר של עמלק עומד ומקטרג על ישראל דלעילא. ובגין כך לכן סליק משה גרמיה מקרבא דלתתא בגין לאודרוזא בקרבא דלעילא ואיתנצח על ידיה. משה היה צריך לזרו ולהכין את עצמו למלחמה העליונה, ששם עיקר המערכה.

אמר רבי שמעון בר יוחאי, וכי קלה היא בעיניך קרבא דא דעמלק. אדם חושב, טוב, היתה מלחמה עם עמלק. הרבה מלחמות היו לנו בהסטוריה. לא, אל תחשוב כך. המלחמה הזו של עמלק היתה איזומה ונוראה. תא חזי בוא תלמד ותתבונן, מיומא דאתברי עלמא עד הדיא זמנא, מיום בריאת העולם ועד אותו היום של המלחמה הזו, ומהווא זימנא עד דאתי משיחא, ומאותו היום עד מתי שיבוא גואל צדק במהרה בימינו אמן, ואפילו ביומי דגוג ומגוג לא יישתבח כוותיה. מלחמה כזו שהיתה לעמלק עם ישראל, לא היתה ולא תהיה, עד דאתי משיחא.

לאו בגין חיילי תקיפין וסגיאין. לא מפני שבאו בהרבה כוחות והרבה חיילים, כאן במלחמה הגשמית, אלא בגין דבכל סטריין דקודשא בריך הוא הוה. המלחמה הזו היתה לאורך כל החזית, כולל החזית הרוחנית. וזו המלחמה השורשית והיותר קשה שעברו ישראל. וכמו שדברנו שעמלק היה בא ואומר במה אתם מיוחדים ומיוחדים יותר ממני, גם אני כמוך, גם אני שווה ערך לישראל. והיתה המלחמה מלעילא לתתא.

נצחון ישראל על עמלק רק בעסק התורה

ממשיך הזהר ואומר: ויאמר משה אל יהושע, אמאי ליהושע ולא לאחרא. הבנו למה משה רבינו לא יצא למלחמה בעצמו, כי היה צריך שהוא ילחם במלחמה הרוחנית. אבל עדיין קשה, למה בחר משה רבינו דוקא את יהושע שיצא להלחם במערכה הגשמית מול עמלק, והרי היו גיבורים וגדולים יותר מיהושע, (ראה רמב"ן במדבר י"ג ד'). וכמו שאומר הזהר, ובהוא זמנא רביא הוה, יהושע עוד היה צעיר, דכתיב כמו שמעיד הכתוב ויהושע בן נון נער, וכמה הוו בישראל תקיפין מיניה, היו בישראל גבורים ממנו, חזקים ומלומדי מלחמה יותר ממנו.

אומרים רבותינו, אלא משה בחכמתא אסתכיל וידע. כמו שאמרנו, החכם רואה בחכמתו את שורש הדבר חמא משה לשמן דהוה נחית מסטרא דלעילא לסייעא לעמלק לתתא. השטן וגונדא דיליה ירד לסייע לעמלק, וזה היה הכח של עמלק, מפני שהמלחמה הזו היתה גם מלחמה רוחנית, ולא רק מלחמה גשמית. אמר משה ודאי קרבא הכא תקיפא המלחמה כאן היא מלחמה קשה וכבדה, אתחזי יהושעבהווא זימנא בדרגא עילאה, יהושע הוא הוא שיכול לצאת להלחם עם עמלק. למה? - והוא נער לא ימיש מתוך האהל. אף אחד לא השתבח בתואר הזה שלא מש מאהלה של תורה, מלבד יהושע.

בפרשה הבאה כשעולה משה רבינו אל ההר לקבל את התורה, וארבעים יום נמצא משה רבינו בראש ההר לקבל את התורה מפי הגבורה, עם ישראל נמצא במחנה, למטה. היחידי שעוזב את המחנה והולך ומתייצב במקום הכי קרוב והכי סמוך שאפשר ומותר להיות שם על יד משה רבינו, הוא יהושע. הוא עזב את כל ישראל, ועלה בהר כמה שיכל כדי להיות קרוב אל משה רבינו.

ולמעשה כשיהושע נמצא מחוץ למחנה הוא מפקיר בזה את חייו, כי מן לא ירד אלא במחנה ישראל, ואינו יורד למי שנמצא מחוץ למחנה. ולמה עשה כן? - כדי לקבל תורה ממושה. ובאמת, וכי שאר העם לא יקבלו את התורה ממושה? ודאי שמושה רבינו ילמד אותם תורה. וכמו שהגמרא במסכת עירובין (נד:) מביאה איך היה סדר הלימוד שלימד משה רבינו את התורה לכל העם. אז למה התאמץ יהושע כל כך להתקרב לעלות בהר, וסיכן את החיים שלו בשביל זה?

הסיבה היא כדי שברגע שמושה רבינו ירד מההר, מיד יוכל יהושע לפגוש אותו ולבקש ממנו, מורי ורבי משה! תלמד אותי תורה. נכון, כל אלו שהיו במחנה גם הם יקבלו את התורה, הם מחכים במחנה וכשיבוא משה וימסור שיעור, הם יבואו לשמוע אותו. אבל הצמאון העצום של יהושע לא נתן לו להשאיר במחנה. הוא מתקרב כמה שיכול כדי שמיד יוכל לשמוע ממושה רבינו מה ששמע מפי הגבורה. לכן הוא לבדו זכה לתואר הזה של "והוא נער לא ימיש מתוך האהל".

ואל יהיה דבר זה קל בעיניך. בזה נבחן האדם, ובוהו הוא קונה את התורה. יש סיפור מפורסם על הגאון רבי אייזל חריף שהיה מגדולי דורו, וכשהגיע בתו לפרקה יצא לחפש לה חתן תלמיד חכם. איפה מחפשים תלמיד חכם? בישיבת וולוז'ין. שם היו יושבים ארבע מאות תלמידי חכמים מופלגים, העמלים ועוסקים בתורה בלי הפוגה.

הגיע לשם רבי אייזל, ואמר לתלמידי הישיבה, שמעו נא, אני רבה של סלונים ובאתי לחפש חתן תלמיד חכם לבתי. לבחון את כל הבחורים איני יכול מפני שזה יקח ארבע מאות שנה.. לכן אני אשאל שאלה וקושיה עצומה, והתלמיד שידע לתרץ וליישב אותה, אותו אקח לחתן. וכך היה. רבי אייזל חריף העמיד שאלה עמוקה מאד, ואמר להם אני אשהה ואתעכב כאן בעיירה כמה ימים באכסניה פלונית, ומי שימצא יישוב נכון לשאלה, אותו אקח לבתי.

למדו הבחורים ועיינו הרבה, הן כל אחד רוצה להיות חתנו של גדול הדור. בא אחד התלמידים לרבי אייזל ואמר לו שיש לו תירוץ לשאלה, שמע רבי אייזל את התירוץ וסתר אותו. הגיע בחור שני ואמר יישוב, וגם את זה דחה רבי אייזל. כך היה גם עם השלישי והרביעי, וכל אחד שבא בנסיון ליישב את השאלה דחה רבי אייזל את התשובה. חיכה רבי אייזל כמה ימים, ומשלא הגיע אף בחור עם יישוב נכון לקושיה, קם בפחי נפש, ועלה על העגלה לנסוע משם.

לא הרחיק לצאת מהעיר, ופתאום הוא שומע מישהו רץ וצועק כבוד הרב, אנא תחכה לי רגע. עצרו את העגלה, והנה מגיע אחד כולו מתנשף. שואל אותו רבי אייזל, נו, מצאת תירוץ? - אמר לו הבחור, לא. לא מצאתי. שאל אותו רבי אייזל, אז למה באת? אמר לו הבחור, לא מצאתי תירוץ, נכון. אבל אם לא זכיתי להיות חתנו של הרב, לפחות אשמע תירוץ לקושיא הזו.. הרב השאיר קושיא והלך? לפחות נדע מה התירוץ!

שמע את זה רבי אייזל ואמר לו, ככה? - אתה תהיה החתן שלי.. נכון, לא ידעת את התירוץ, אבל את התירוץ אני צריך? את הצמאון לתורה אני צריך! היו כאלו שאמרו, טוב, ניסיתי לומר תירוץ, לא הצלחתי ודחו אותי, אין מה לעשות. אבל אתה שרצת לשמוע את התשובה, אתה זכית.

יהושע רץ! יהושע יש לו את הצמאון לתורה, הוא נער לא ימיש מתוך האהל, דוקא הוא יכול להלחם בעמלק ולנצח אותו. אומר משה רבינו, נכון, יש גדולים יותר ממך, תקיפים יותר ממך. אבל המלחמה של עמלק לא תלויה במי יותר חזק, מי יותר מחומש ומי יותר מצוייד בנשק. לא. פה המלחמה היא מלחמה רוחנית, וכדי לנצח את עמלק ולפגוע בשורש שלו, צריך את ה'נער לא ימיש מתוך האהל'. רק יהושע שיושב באהלה של תורה תמיד ועוסק בתורה, הוא שיכול לצאת ולהלחם ולנצח את עמלק.

למדנו מכאן, שהמלחמה עם עמלק היא לא מלחמה פשוטה, אלא כמו שאומר הזהר זו מלחמה בכל סטריין, זו מלחמה רוחנית עם השטן וגונדא דיליה שבאים לעזור לעמלק. והנצחון לא תלוי בכח הזרוע, לא בעוד טנק ובעוד מטוס. הנצחון על עמלק הוא רק באופן הזה שיהושע נער לא ימיש מתוך האהל.

וזה מוסר השכל לנו. הנצחון מול עמלק ומול כל אלו שנגררים אליו ונטפלים אליו, זה רק בכחה של התורה. ככל שנשתדל יותר להיות בבית ה', להיות במציאות הזו של 'נער לא ימיש מתוך האהל', כך תהיה ידו על העליונה. לא צריכים אופנים אחרים.

וכמו שראינו, הסוד הזה גלוי גם לעמלק, ולכן הוא הגיע בזמן הזה של רפידים, שרפו ידיהם מדברי תורה. ותמיד כשהם רוצים לנצח את ישראל, הגזירה היא על התורה. אמרו הקדמונים, 'ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדור דור', רמז נפלא יש בדבר. הרי לא כתוב כסא, ולא כתוב שם הוי"ה מלא, אלא כתוב כס יה, וכמו שמביא רש"י 'אין הכסא שלם ואין השם שלם עד שימחה שמו של עמלק', בקרוב ממש בעזרת ה'. כמה הגמטריא של כס יה? - תשעים וחמש, כמנין המן. והמן הרשע שרצה להלחם עם ישראל, מה היתה הגזירה הראשונה שלו? שלא יעסקו בתורה (מגילה טו:). מפני שיודע המן, אם אני לוקח מישראל את הנשק העצום הזה של עסק התורה, אם אני נוטל מהם את ה'נער לא ימיש מתוך האהל', ידי על העליונה.

זה הכח של עמלק בכל הדורות. על זה הוא מתעקש, ובוזה הוא מנסה לחבל. לרפות את עסק התורה אצל ישראל, ואז ממילא ידו על העליונה. ולהיפך, אם רוצים לנצח את עמלק, אל לנו לחפש את האופנים הגשמיים איך לנצח אותו, אלא כמו שאומר הזהר, המלחמה היא שורשית ורוחנית עם שרו של עמלק, השטן וגונדא דיליה!

והמלחמה הזו היא דור דור. אם אנחנו רוצים לנצח במלחמה, כל אחד ואחד צריך להתחזק

ו. וגם אותו מלאך, שרו של עשיו שבא להלחם עם יעקב, לא בא להלחם לא עם אברהם ולא עם יצחק. רק עם יעקב שהוא 'תתן אמת ליעקב', הוא עמוד התורה, אתו בא שרו של עשיו להאבק ולהלחם (רבי אלחנן וסרמן זצ"ל).

יותר בעסק התורה. ועסק התורה זה גם במה שאדם בעצמו יושב ולומד יותר תורה, גם במה שהוא מחנך את בניו לתורה מצוות ומעשים טובים, וגם ב'תמכין דאורייתא'.

רבי חיים פלאג'י ז"ל בספרו תנופה חיים (פרשת בשלח אות מ"ט, וראה בדברי רבינו שליט"א בספר עדות ביעקב ח"א סימן ס"ח) מפרש מהו הלשון שאמרו 'רפו ידיהם מדברי תורה', ולכאורה מה השייכות של התורה עם הידים? וכי לומדים תורה עם ידים? ביאר רבי חיים פלאג'י, הידים היינו שהנתינה, מה שאדם תומך בממונו את לומדי התורה, זה נחלש והתרפה אצלם.

ויש לדעת, שמי שיושב ולומד תורה ומי שמסייע ללומדי התורה שניהם שווים, וחלק כחלק יאכלו. ומה שהעוסק בתורה לומד ויודע גם השני ידע, וכל כמה שהעוסק בתורה מתעלה בלימוד התורה גם השני מתעלה. ויתירה מזו אמרו המפרשים, שאפילו אם הלומד תורה לומד שלא לשמה, מכל מקום מי שתומך בו ומסייע לו, ייחשב לו שכר של לימוד תורה לשמה.

עבשיו, ערב הגאולה שבו יימחה שמו של עמלק ויהיה כסאו ושמו של ה' שלם, זה הרגע היותר גורלי שבו המלחמה בעינה ובתקופה, ואנחנו צריכים יותר להתאמץ בכל המובנים ובכל החלקים של 'נער לא ימיש מתוך האהל', ובוה הנצחון מובטח לנו.

אינ הקב"ה מקפח שכר כל בריה

לסיום אזכיר דבר שחביב עלי מאוד, מה ששמעתי בשמו של הגאון המובהק רבי מוט"ל דיין זצ"ל, שהיה תלמיד חכם מופלג מרבני ירושלים, ונפטר לפני כחמישים שנה. הוא אמר דבר נכון בפרשה שלנו. בפרשה כתוב ופרעה הקריב, פרעה התקרב וראו אותו, ראו את השנאה הלוהטת, ראו איך שהוא בא חלילה להשמיד להרוג ולאבד את כל ישראל. המפרשים אמרו מה שכתוב 'אריק חרבי תורישמו ידי', אריק חרבי פירושו, אני מרוקן את החרב מהתפקיד שלה. כלומר, לא אצטרך להשתמש בחרב כדי לחסל את כלל ישראל, אלא תורישמו ידי, בידים שלי אני אהרוג אותם, ברוב השנאה והרשעות שלו.

ופרעה הקריב. הוא מתקרב מאוד, והם רואים את השנאה הגדולה הזו ויודעים היטב מה שהוא רוצה לעשות להם. לכאורה הם אבודים. הים לפניהם, פרעה אחריהם, ואין לאן לברוח.

מה עשו ישראל? אחזו אומנות אבותיהם בידיהם, צעקו להקב"ה וחזרו בתשובה. וכמו שאמרו במדרש (שמות רבה פכ"א, ה), אמר רבי ברכיה, מהו פרעה הקריב, הקריב את ישראל לתשובה שעשו. כשאדם נמצא במצב של סכנה ורואה את האויב מתקרב ובא, הוא שב בתשובה מעומקא דלבא. ואז היתה קריעת ים סוף ועברו כל ישראל, ופרעה וכל חילו טבעו בים.

שאל רבי מוט"ל, הרי ראינו בפרשה שעברה שהקב"ה לא מקפח שכר כל בריה. כל מי שעושה טובה לישראל, מקבל על זה שכר. לכן הכלבים שלא נבחו בשעה שיצאו

ישראל ממצרים, קבלו את שכרם, 'ובשר בשדה טריפה לכלב תשליכון אותו'. אם כן, איפה השכר של פרעה? הרי פרעה הקריב את ישראל לאביהן שבשמים, וכי מלתא זוטרתא היא? ודאי צריך הוא לקבל שכר, ולמה לא שמענו ולא ראינו שקיבל על זה שכר?

אמר רבי מוט'ל את התשובה הידועה. כשאדם הולך לבית עולמו, יש לו כמה בקשות קודם שהוא מת. דבר ראשון הוא מבקש שלא יהיה לבדו ובשעת הפטירה יהיו סובבים אותו, ולכן כתוב בהלכה שיהיו אנשים עמו בשעת יציאת נשמה (שו"ע יו"ד סימן של"ט ס"ד). דבר שני, יש הרבה דקדקנים שמבקשים שיטבילו אותם במקווה. והדבר השלישי הם מבקשים, שמה שעשו בחייהם, כל הרכוש והממון, ילך לידיים טובות, לאנשים מהוגנים וצדיקים.

גם פרעה קיבל את שכרו. מה השכר? - כשהוא מת וטבע במים, הוא לא היה לבדו. ששים רבוא הקיפו אותו.. מי זכה לדבר כזה, ששישים רבוא של יהודים צדיקים שכולם זה עתה עשו תשובה, עומדים מסביבו?.. והטבילו אותו במקווה, ולא סתם מקווה, אלא אקסטרה מקווה.. ים סוף זה מקווה כשר למהדרין.. והרכוש והממון שאסף הלך לידיים טובות.. לצדיקים ולחסידים, כלל ישראל ששבו בתשובה. נמצא אם כן שהקב"ה לא קיפח את שכרו. וכמו שאבד פרעה וכל חילו וטבעו בים, כך הקב"ה יאבד את כל שונאי ישראל בקרוב ממש, ונוכה לגאולה השלימה במהרה בימינו אמן.

ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

חידו"ת לפרשת בשלח

א. בענין איבוד מצרים באשמורת הבוקר

שמות (י"ד כ"א): "ויהי באשמורת הבקר, וישקף ה' אל מחנה מצרים בעמוד אש וענן ויהם את מחנה מצרים. ויסר את אפן מרכבתיו וינהגהו בכבדת, ויאמר מצרים אנוסה מפני ישראל כי ה' נלחם להם במצרים, ויאמר ה' אל משה נטה את ירך על הים וישבו המים על מצרים על רכבו ועל פרשיו, ויט משה את ידו על הים וישב הים לפנות בקר לאיתנו ומצרים נסים לקראתו וינער ה' את מצרים בתוך הים".

בהיותי לומד הדברים נתעוררתי בס"ד להבין מדוע ולמה איבודם של רשעים הם המצריים שלא נשאר בהם עד אחד, היה דייקא באשמורת הבוקר, שהוא עידן דרעוא ועת רצון כנודע, וכתוב בספר זהר הקדוש ח"ג (דמ"ה ע"א): "בשעתא דסליק נהורא כו' והיא שעתא עידן דרעוא הוא לכולא", ושם (דס"ד ע"ב): "כד אתער בוקר כדון הוא שעתא דרעוא", ועוד שם (דר"ד ע"א): "ה' בוקר תשמע קולי כו' דהא כד אתי צפרא ההוא בוקר אתער בעלמא והוא עידן רעוא לכולא, ולמעבד טיבו לכל עלמא לזכאי ולחייבין", ועוד שם ח"א (דר"ג רע"ב): "בשעתא דאתי בוקר, לא שלטא דינא כלל, אלא כולא נהיר בסטרא דאברהם חסד", ושם (דרמ"ז ע"ב): "בצפרא דאברהם אתער בעלמא ושעתא דרעוא אשתכח", ועוד ועוד.

ואמרתי בס"ד דיובן עם מה שכתב רש"י ז"ל (תהלים ה' ד'): "בקר תשמע קולי, בבוקר אני קורא לך עליהם, שהוא עת משפט ברשעים, כמו שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ (תהלים ק"א) היה זרועם לבקרים (ישעיה ל"ג) כי בבקר בבקר יעבור (ישעיה כ"ח), בקר אערך לך תפילתי על זאת, ואצפה שתעשה בהם משפטים" עכ"ל, וכתב רבינו בחיי ז"ל בביאורו לתורה שמות (י"ג): "לפי שפורענות הרשעים בבקר, וכן אמר הכתוב בתהלים (ק"א ח') "לבקרים אצמית כל רשעי ארץ", והזכיר משה בפורענות קרח בוקר ויודע ה' את אשר לו", ובספר כלי יקר בראשית (י"ח א'): "מצינו שרוב משפט הרשעים בבקר שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ. וכן נאמר באנשי סדום השמש יצא על הארץ ולוט בא צערה וה' המטיר על סדום", ועוד עיין לו שם (ל' כ"ה) ודוק. **ועבשיו** רואה אני שהם דברי רז"ל שמצאתי במכילתא דרשב"י (פי"ד כ"ד): "וכן את מוצא כשהמקום נפרע מרשעים - אין נפרע מהן אלא בבוקר, שנאמר לבקרים אצמית כל רשעי ארץ" ודוק היטב.

הרי מפורש שהבוקר הוא זמן שהקב"ה נפרע מן הרשעים, ולפי זה יש לומר דלכן הקב"ה איבד והעניש ההמצרים בבוקר, ועיין בחידושי על ספר תהלים כת"י מה שכתבנו עוד בזה בס"ד.

ושמא תאמר והרי קשה שהרי בוקר הוא זמן חסד ורחמים כנ"ל בארוכה וכי זה זמן להעניש לרשעים ולאבדם, תשובתך בצדך דהרי אנן קיימא לן שרשעים מהפכים מידת הרחמים למידת הדין, כאומרם במדרש בראשית רבה (פ"ג ס"ג): "ויזכור אלהים את נח וגו' אמר רבי שמואל בר נחמני אוי להם לרשעים שהם הופכים מדת רחמים למדת הדין, בכל מקום שנאמר ה' מדת

רחמים ה' אל רחום וחנון, וכתיב וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ וכו', וינחם ה' כי עשה את האדם ויאמר ה' אמתה וגו', אשריהם הצדיקים שהן הופכים מדת הדין למדת רחמים, בכל מקום שנאמר אלהים הוא מדת הדין אלהים לא תקלל, עד האלהים יבוא דבר שניהם, וכתיב וישמע אלהים את נאקתם ויזכור אלהים את בריתו וגו' ויזכור אלהים את רחל וגו' ויזכור אלהים את נח", ולכך שילם להם הקב"ה מידה כנגד מידה שהם מהפכין מידת הרחמים למידת הדין ודוק.

ועתה ראיתי בספר אור החיים הקדוש שמות שם שכבר עמד בזה ופירש: "ויהי באשמורת הבוקר, צריך לדעת למה עשה ה' המשפט הגדול הזה בבוקר, ולא בלילה שהוא זמן תגבורת הדינים.

וראיתי שאמרו ז"ל (ילקוט שמעוני רמז רל"ה) כי גבריא"ל טען טענה זו לפני ה' והשיבו אל עליון המתן עד אותה שעה שפעל אביהם עמי שנאמר וישכם אברהם בבוקר ע"כ, פירוש תשובת ה' כי הגם שאינו זמן הנקמה, אני מהפך הסדר לבני אברהם, כשם שהפך אברהם טבעו הרחמן ומה גם על בנו ידידו, ואעשה כן גם אני שהפך הזמן לאשר יחפוץ, ויש בזה הנאה לישראל שיעמוד זכות העת, גם יעשה ה' דברו הטוב בכבודו ובעצמו, כמו שעשה אברהם וחבש חמורו בעצמו, והוא אומרו וישקף ה'" עכל"ק.

ונעלם ממני מדוע לא הזכיר דברי רש"י ז"ל בפירושו לתהלים [שהם דברות חז"ל במכילתא דרשב"י כנ"ל] שהבוקר הוא עת משפט ברשעים, וכדכתיבא בס"ד.

ב. בענין שירת הים

שמות (ט"ו א'): "אז ישיר משה ובני ישראל את השירה הזאת לה' ויאמרו לאמר אשירה לה' כי גאה גאה סוס ורכבו רמה בים".

רבינו הגאון רבי אלעזר אזכרי ז"ל בספרו הקדוש ספר חרדים (פרק ע"ג) אסף הסגולות והעצות למחילת העוונות וכה כתב: "סגולה שלישית, יכוון בשירת הים שאומרים בכל יום, לאומרה בקול ובשמחה רבה, כאילו אותה שעה יצא ממצרים, שהרי אמרו במדרש ויסע משה את ישראל מים סוף, שהסיעם מעוונותיהם, שנמחלו על ידי השירה שאמרו, שכל מי שנעשה לו נס ואומר שירה מוחלין לו על כל עונותיו. והנה אחר שצונו ה' לומר שירה זו בכל יום כדכתיב ויאמרו לאמר, וכדכתב רבי שמעון בר יוחאי [בספר זהר הקדוש], שרוצה לומר שנאמר אותה בכל יום בשמחה רבה כשעה ראשונה שאמרנו אותה, ודאי כח סגולתה כל יום כשעה ראשונה למהדרין". [המדרש שהזכיר הוא מדרש תהלים (פרק י"ח), והובא בילקוט שמעוני לשמות (פט"ו רמז רנ"ד), ולספר שופטים (פ"ו רמז ס) ע"ש. ודברי ספר הזהר אחר שכוונתו לזהר הקדוש ח"ב (דנ"ד ע"ב) עיין שם].

וזו לשון הגאון חיד"א ז"ל בעבודת הקודש (מורה באצבע סימן ג' אות ע"ו): יאמר שירת הים בשמחה רבה כעומד על הים וניצול, ואם כה יעשה יתכפרו לו עונותיו, כמו שאמרו רז"ל, ועוד שם (צפורן שמיר סימן ב' אות כ"ד) כתב: "הפליגו בספר הזהר הקדוש באמירת שירת הים וסודה אחר פסוקי דזמרה, שהוא עילוי מאד ונחת רוח לשכינת עוזינו, ועל כן צריך לאומרה בשמחה רבה ובנעימה, ויצייר בדעתו כאלו עומד ביבשה בתוך הים והמצרים נטבעים והוא ניצול, והיא סגולה

לכפרת עונותיו כידוע, ועוד שם (סימן י' אות קמ"ז) כתב: "כל האומר שירת הים בשמחה, ובעצמו שיער כאלו הוא ניצול מהים, ופרעה וחילו הם נטבעו, ואומר שירה, הנה משורר ששיעיר כך - מכפרים לו עונותיו" עיין שם.

ונראה לי דאמירת שירת הים סגולתה למחילת העוונות כנ"ל, אינה דוקא ורק כשאומרה בתפילת שחרית בסיום פסוקי דזמרה, אלא כל פעם שאומרה בשמחה ובכונה וכו' ואפילו אומרה באמצע היום וכיוצא, היא מסוגלת לכפרת העוונות ודוק.

ובס"ד נראה לי להביא טעם וסמוכין מדוע אכן שירת הים סגולה למחילת עוונות האדם, מדברות קדשו של חד מרבתינו בעלי התוספות, מר ניהו רבה רבינו אביגדור כ"ץ ז"ל בספרו שערי מוסר (סימן ב' דף ג') שכה כתב: "יהא אדם זריו לשבח להלל ולברך למלך מלכי המלכים הקב"ה תמיד, שהרי מצינו שהקב"ה חפץ ומתעדן ומתאוה ומתרצה בשעה שבני אדם מהללין אותו ומזמרין לפניו, תחילה כשברא הקב"ה את עולמו למה ברא את האדם, הלא אלף אלפינן ישמשוניה וריבוא רבון קדמוהי יקומון (דניאל ז' י'), וחיות ושרפים ואופנים ואראלים וחשמלים ומלאכים ער אין מספר מהללים אותו תמיד, אלא מכאן אנחנו יכולים לידע שהקב"ה חפץ בתשבחות ובשירות שבני אדם משבחים אותו ומשוררים לפניו באימה - יותר ממה שחפץ במלאכי השרת המשוררים לפניו תמיד, שאם לא כן למה ברא את האדם הלא גלוי וידוע לפניו שעתיד לחטוא אלא שמע מינה שהוא חפץ בהם יותר, אף על פי שחוטאים לפניו, **ואשרי לעבד שחטא לאדונו שהוא יכול לרצותו בשרים בלבד**" עכ"ל. והדברים מופלאים זיע"א.

הרי שעל ידי שירה לפני השי"ת, נהיה האדם רצוי ומרוצה לפניו יתברך, ואפילו עבד שחטא לאדונו מתרצה לאדונו, וכל שיש ריצוי יש מחילה ואהבה ועיין היטב בדברי רבינו הרמב"ם בחיבורו הגדול הלכות תשובה (פ"ז ה"ו וה"ז), ובדברי החסיד רבינו יונה גירונדי ז"ל בספר שערי תשובה (ש"א אות מ"א) ודוק.

ואין לשאול והרי אמירת שירת הים היא **סגולה** וכדכתב להדיא בעל חרדים ז"ל, וחפצא של סגולה היינו שאין לנו בזה טעם והבנה, שאם יש בה טעם והבנה בטל שם "סגולה", ולמה לנו לחפש טעם לדבר, והתשובה דאין הכי נמי, אבל מצינו כזאת, וכדכתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ג ה"ד) אף על פי שתקיעת שופר בראש השנה גזירת הכתוב, רמז יש בו כלומר עורו ישינים משנתכם ונרדמים הקיצו מתרדמתכם וחפשו במעשיכם וחזרו בתשובה וזכרו בוראכם וכו', ורב סעדיה גאון ז"ל כתב עשרה טעמים לגזירת הכתוב הזו של תקיעת שופר, וגדולה מזו תמצא לרבינו הט"ז ז"ל אור"ח (סימן תרל"ב אות ד') שכתב ונתן טעם להלכה למשה מסיני, ועיין בהגהות נתיב חיים שם, ובספרו קרבן נתלאל על פסקי הרא"ש סוכה (פ"א סל"ו אות ל'), ובתפארת ישראל שביעית (פ"א מ"ו אות כ"ח), ובספר טל תורה פסחים (י"ז א'), ולגאון רבי יוסף ענגיל בספרו גליוני הש"ס ראש השנה (ט"ז א'), עוד לו ושם רשימות כרך מועד (רשימה ד' אות ק"כ), וזכרוננו שהאריך בזה בספרו אוצרות יוסף ואינו לפני כעת, ועיין שדי חמד (מערכת ה' כלל ל"ד), ויש לעמוד בדבריו ז"ל.

ודע שעם דבריו של רבינו אביגדור כ"ץ ז"ל יש לי לתת טעם מדוע רב גוברייהו ונפיש חילייהו דמזמורי ספר תהלים כנודע, ועיין מה שכתבו והביאו בענין זה הגאון חיד"א ז"ל בראש ספרו יוסף תהילות, והגאון רבי חיים פאלאגי ז"ל בראש ספרו הכתוב לחיים, ובספר פלא יועץ

(ערך תהלים), ועיין לרמח"ל ז"ל בספרו מסילת ישרים (פרק כ"א) ובאריכות רבה בחיבורי שובי השולמית (ח"י סימן כ"א), וכתבתי במקומו בס"ד, וטעמא דמילתא אחר שאין לך ספר שיר ושבחה הלל וזמרה וקילוס לחיי העולמים ית"ש כמו ספר תהלים מנעים זמירות ישראל משיח אלהי יעקב דוד מלך ישראל ע"ה ודוק היטב.

וראיתי לרבינו משה ׳ מכיר ז"ל בספרו סדר היום (סדר יום הכיפורים דף רט"ז) שכתב: "תהלים הוא דבר נאות וסגולי לכל בעל תשובה ולכל מבקש רחמים לקרוא בספר תהלים, כי ימצא מבוקשו והאל יתברך יענה אותו בו, ורוב מזמוריו בנויים על עניני התשובה, וכן התפלל **דוד המלך ע"ה וביקש רחמים על כל עוסק בספר הזה שלא ישוב ריקם** עכ"ל, והוא דבר חדש ומפליא שדוד המלך ע"ה התפלל וביקש רחמים על כל עוסק בספר הזה שלא ישוב ריקם, וכעת נעלם ממני מקור הדברים, ועיין.

ג. בענין ימינך ה' נאדרי בכח

שמות (ט"ו ו'): "ימינך ה' נאדרי בכח ימינך ה' תרעץ אויב", ועיין שם בדברי רש"י ז"ל והראב"ע ז"ל.

וראיתי שם בספר הזהר הקדוש ח"ב (דני"ז רע"ב): "ימינך ה' נאדרי בכח, מאי נאדרי, נאדר מבעיא ליה" וכו', ועיין שם תירוץ הזהר.

ולבאורה אינו מובן מאי קא קשיא לזהר הקדוש דאמאי לא ניחא ליה בנאדרי עד שצריך היה לומר נאדר.

ובס"ד נראה לי שיוכן היטב עם מה שלימדונו רבותינו הקדמונים נ"ע, דמצינו **שהאות** י' שבאה בסוף תיבה באה לציין **הקטנה**, וכן כתב הגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספרו אור זרוע לצדיק (מאמר שימושי אותיות אות א'): "באה אות א' להקטין הענין, כאחיותיה אותיות האמנתיות, וכדרך שכתב הרד"ק ז"ל על אישון בת עיין" ע"ש, וכן כתב להדיא בספר תורה תמימה שמות (פרק כ' אות ק"ב): "וידוע דאותיות האמנתיות הבאות בסוף התיבה, מורות על הקטנת הפעולה, או השם שבאותה תיבה" ע"ש, ואות י' היא מאותיות האמנתיות, וכן כתב הגאון האדר"ת ז"ל בספרו עטרות אד"ר על בעל הטורים שמות (כ"ב ל' דף קי"ג) ע"ש.

ועם דברינו האמורים יוכן היטב בס"ד, דיש לומר דקשיא ליה לספר הזהר דהרי קיימא לן כל שבאה אות י' בסוף תיבה באה לציין הקטנה כנ"ל, ואם כן בודאי הוה ליה לקרא למימר נאדר ולא נאדרי, ומשני לה שפיר לפי דרכו עיין שם ודוק היטב.

ובזה אני מפרש לעצמי בס"ד גם כוונת ספר הזהר שם ח"ב (דקס"ו סע"א): "כתיב הכא אליהוא בן ברכאל הבווי ממשפחת רם, וכתיב התם יחזקאל בן בוזי הכהן, ואי תימא בגין דכתיב בוזי - בוז משפחות הוה, לאו הכי, הדר אמר ממשפחת רם עלאה על כולא" ע"ש.

ויש לפרש דלא רק משום שכתוב בוזי, היה עולה בדעתנו ד"בוז משפחות הוה", אלא גם משום שכתוב בוזי בתוספת י' בסוף התיבה שבאה לציין הקטנה כנ"ל, משום כך היה עולה על

דעתנו לומר דבזו משפחות הוה, להכי אמר דלא היא, אלא ממשפחת רם הוה עלאה על כולא ודוק היטב.

* * *

מגילה (ט"ו א'): "אמר רב נחמן מלאכי זה מרדכי, ולמה נקרא שמו מלאכי שהיה משנה למלך". ובל מעיין משתומם להבין, מה ביאור דברי רב נחמן שאמר דמלאכי זה מרדכי, ולמה נקרא שמו מלאכי שהיה משנה למלך, ולכאורה תמוה מאד דמה נתינת טעם היא זו לומר שנקרא מרדכי בשם מלאכי כי היה משנה למלך, ואיך בתיבת "מלאכי" רמוז ומונח ענין "משנה למלך", והדברים עמומים.

וראיתי למהרש"א ז"ל שם שכתב: "ולמה נקרא שמו מלאכי שהיה שני למלך, רוצה לומר שהיה חשוב כמלאך", ובעניותי לא הבנתי מה ענין זה דמלאך למשנה למלך, וצ"ב.

ולפי מה שהבאתי לעיל דמצנו אות י' בסוף תיבה שבאה לציין הקטנה, בזה יובן היטב, דכאילו במקום תיבת מלאכי, כתוב תיבת מלכי, [כההיא דשמואל ב' ר"פ י"א שבמקום לכתוב מלכים כתוב מלאכים], והאות י' בסוף תיבת מלאכי באה לציין הקטנה, והיינו מלך קטן כלומר משנה למלך, ודוק.

ויש עוד לעיין שבת (פ"ח ב'), ומדרש במדבר רבה (פ"א ס"ג), ומדרש קהלת רבה (פ"ט ס"ג), ומדרש דברים רבה (פ"ז ס"ט), ובכל הנסמן בציונים שם (במהדורה המנוקדת) עיין שם.

ד. בענין מי כמוך באלים ה'

שמות (ט"ו י"א): "מי כמכה באלים ה', מי כמכה נאדר בקדש, נורא תהלת עשה פלא".

ופירש רש"י ז"ל: "באלים בחזקים כמו (יחזקאל י"ז) ואת אילי הארץ לקח, (תהלים כ"ב) אילותי לעזרתי חושה: נורא תהלות, יראוי מלהגיד תהלותיך פן ימעטו כמו שכתוב לך דומיה תהלה".

ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם תרגם: "מן כוותך באילי מרומא ה', מן כוותך הדור בקודשא דחיל בתושבחן עבד נסין ופרשן לעמיה בית ישראל".

הרי שמפרש אלים מלאכי רום, וכמנהגו בחומש שמות התרגום המיוחס ליונתן ייסד והשתית תרגומו על דברות המכילתא כדכתיבנא בחיבורי הנכחי (לעיל סימן וסימן), ואכן במכילתא שם שנינו: "מי כמוך באלים, מי כמוך כאלו שמשמשין לפניך במרום שנאמר (תהלים פ"ט) מי בשחק יערוך אליך, ואומר אל נערץ בסוד קדושים רבה וגו', ה' אלהי צבאות מי כמוך חסין יה". [ועיין תרגום ופירוש הרד"ק תהלים שם ודוק].

וראיתי לרבינו הגדול הרמב"ן ז"ל שהאריך בזה: "מי כמכה באלים ה' בחזקים, כמו ואת אילי הארץ לקח, אילותי לעזרתי חושה לשון רש"י, ובאמת שהלשון לשון תוקף וחזק, אבל מי כמכה באלים במלאכי מעלה שהם נקראים אלים, מלשון זה אלי ואנוהו, והקב"ה נקרא אל

עליון על כלם, וכן ועל אל אלים ידבר נפלאות (דניאל י"א ל"ו), כמו הוא אלהי האלהים (דברים י"ז), וכן הבו לה' בני אלים (תהלים כ"ט א'), כמו בני האלהים, כי יקראו אלים ובני אלים, וכן יקראו האלהים ובני אלהים, כי גדול ה' מכל האלהים (שמות י"ח י"א), ויבאו בני האלהים להתיצב על ה' (איוב א' ו') ויש אומרים כי "בני" איננו סמיכות, וכן בני שלשים (בראשית נ' כ"ג), אנשי מחקה על הקיר (יחזקאל כ"ג י"ד) וזה טעם מי כמכה נאדר בקדש, שאין כמהו אדיר במעון הקדש בשמים, ובמכילתא מי כמוכה באלו שהם משמשים לפניך במרום, שנאמר כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים אל נערץ בסוד קדושים רבה".

וראה נא ראה שראיתי בס"ד שתיבות התורה הכתובה "מי כמוכה באלים", עולים בגימטריא "אלו הם מלאכים", וכדרשת התורה שבעל פה במכילתא וכמשנ"ת.

ספר זהר הקדוש ח"ב (דנ"ח ע"ב): "כל אינון רברבין דממנן על כל הגויים, כד אתיהיב להו רשותא ושלטנותא על ישראל, כולהו בעאן דשיצון ישראל תחותיהו, ועל דא אינון עמין דתחות שולטניהון דאינון ממנן, כולהו גזרין גזירין לשיצאה לון, אלא דקב"ה דכר טורי עלמא [ר"ל אבות העולם, הגהות מהרח"ן] ואגין עליהו, וכד חמא משה דא, שרא לשבחה לקב"ה, ואמר מי כמוכה באלים ה'".

ולבאורה אינו מובן איך מפרש ספר הזהר הקדוש קרא דמי כמוך באלים ה' על ענין הנ"ל שבשעה שהגויים גוזרים גזירות לכלות את ישראל, הקב"ה זוכר לאבות העולם אברהם יצחק ויעקב ומגן על ישראל.

ובס"ד נראה לי עם מה שאמרו במסכת ראש השנה (ל"ב א'): "תנו רבנן מנין שאומרים אבות, שנאמר הבו לה' בני אלים, ומנין שאומרים גבורות שנאמר הבו לה' כבוד ועוז" ופירש רש"י ז"ל: "בני אלים, לישנא דתקיפי, כמו ואת אילי הארץ לקח: הבו לה', הזכירו לפניו האיתנים", וכזאת במדרש תהלים (מזמור כ"ט): "הבו לה' בני אלים. בני אברהם יצחק ויעקב", ובמדרש תנחומא הקדום (פרשת צו ס"א): "כי מי בשחק יערך לה' ידמה לה' בבני אלים, בבני אברהם יצחק ויעקב שהן אילי עולם", והובא בספר ילקוט שמעוני ויקרא שם (רמז תע"ט), וכן הוא שם בילקוט שמעוני מיכה (רמז תקנ"ה), ותהלים (רמז תת"מ) ועוד.

ומתבאר באר היטב בדברות רז"ל בתלמוד ובמדרשים דהאבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב, הם נקראים "אלים", דהיינו תקיפי ואיתנים וכנ"ל.

ונראה שספר הזהר הקדוש מפרש קרא מי כמוכה באלים - ה', רוצה לומר מי כמוך באלים בשביל אלים, שהם האבות, כדאמרו חז"ל בראש השנה ובמדרשים הנ"ל, שאתה מגין על ישראל בשביל האבות, והשתא מובן שפיר ודוק.

ואכן כבר מצינו במקומות הרבה שאות ב' מתפרשת בשביל, כדפירש רש"י ז"ל בראשית (ו' ג'), שמות (י' י"ב), במדבר (י"ד י"א), דברים (א' א' ד"ה בערבה), ישעיה (ט"ז י"ד) ירמיה (ט"ו ה') תהלים (ו' ח'. י"ז ד'. ל"ה ט"ז. ע"ז י'. קי"א ג'. קכ"ב ב'), משלי (ה' כ"ג. ט"ז ד'. כ"ח ב'. ל' א'), איוב (ט"ו ל'. ל"ט ט"ז), דניאל (ח' י"ב. י' י"ב), נחמיה (ט' י"ז), קהלת (ו' ב'. ח' ד'. ח' י"ז) דברי הימים ב' (כ"ד כ"ה), ועיין רש"י סנהדרין (כ"ז ב'), ומכות (י' סע"א) ועוד ועוד וככתוב בס"ד במקומו בקונטרס כללי תורה דילן, ודוק היטב.

ודע כי ראיתי לגאון המובהק בעל ברית שלום (פרשת קרה) שכה כתב: "ועל פי זה יבואר מדרש ילקוט ריש פרשת צו וזה לשונו צו את אהרן ואת בניו וגו', זה שאמר הכתוב כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים, בלעם הרשע היה סניגורן של אומות העולם וכו', אמר לו הקב"ה רשע אילו הייתי מבקש קרבן הייתי אומר למיכאל וגבריאל והיו מקריבים לפני, שנאמר כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בבני אלים, בבני אברהם ויצחק שהן אילי עולם, אין אני מקבל קרבנות אלא מישראל, שנאמר צו את אהרן ואת בניו לאמור וגו', עד כאן לשונו.

וקשה וכו', ועוד קשה שהזכיר רק אברהם ויצחק, ולא הזכיר יעקב, ובראש השנה (ל"ב א') אמרינן מנין שאומרים אבות שנאמר הבו לה' בני אלים, ובאבות מזכירים נמי יעקב כדאמר שם, אם כן יעקב נמי בכלל אלים הוא, למה לא מזכירו המדרש.

ויבואר על פי ילקוט שמעוני (תהלים כ"ט רמז תש"ט) הבו לה' בני, יצחק ואברהם, אברהם שוחט ויצחק נשחט כאיל, עד כאן לשונו. ומעתה כיון שאברהם ויצחק נקראים אלים, אם כן בני אלים היינו יעקב שהוא בן אברהם ויצחק" עכ"ל.

ועם שדברי פי חכם חזן, ואכן צדקו דבריו שבילקוט שמעוני שלפנינו שם בויקרא כך כתוב בני אלים בני אברהם יצחק, ולא נזכר יעקב, אבל הוא טעות סופר דמוכח, כי במקור הדברים במדרש הנחומא הקדום שם פרשת צו כתוב בני אברהם יצחק ויעקב, וכן הוא גם בילקוט שמעוני עצמו שם מיכה (רמז תקנ"ה) וילקוט שמעוני תהלים (רמז תת"מ) כתוב גם יעקב, ובילקוט שמעוני בויקרא הוא טעות הדפוס ונשמטה תיבת יעקב, וא"ש וז"ב.

ה. בענין מלכות והמלכת הקב"ה

שמות (ט"ו י"ח): "ה' ימלך לעולם ועד, כי בא סוס פרעה ברכבו ובפרשיו בים וישב ה' עליהם את מי הים ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים".

ובתב הרמב"ן ז"ל שם: "ה' ימלוך לעולם ועד יאמר, כי הראה עתה כי הוא מלך ושלטון על הכל, שהושיע את עבדיו ואבד את מורדיו, כן יהי הרצון מלפניו לעשות בכל הדורות לעולם, לא יגרע מצדיק עניו, ולא יעלימהו מן הרשעים המריעים ובאו כזה פסוקים רבים, כגון ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון לדור ודור הללויה (תהלים קמ"ו י'), יהי שם ה' מברך מעתה ועד עולם (שם קי"ב ב'), והיה ה' למלך על כל הארץ (זכריה י"ד ט')."

סידור תפילת ערבית: "הפודנו מיד מלכים, מלכנו הגואלנו מכף כל עריצים".

כך הוא נוסח בני אשכנז, "מלכנו הגואלנו", אבל נוסח דילן בני ספרד שונה, שאנחנו אומרים "גואלנו מלכנו", ומקדימים התואר "גואלנו" לפני התואר "מלכנו" ולא כנוסח בני אשכנז האומרים מלכנו הגואלנו, ולכאורה לפי צחות הלשון אכן כן יש להקדים מלכנו לגואלנו, ולפי זה נוסח דילן צ"ב.

ובם"ד נראה לי להסביר נוסח דילן, טעמו של דבר כיון שלבני ישראל קדמה הגאולה לפני ההמלכה, לכן נקטו סדר זה והקדימו גואלנו לפני מלכנו.

וביאורן של דברים, שכאן בתפילת ערבית מסדרים סדר יציאת מצרים וקריעת ים סוף כמפורש בהמשך התפילה, ולפי זה הרי בתחילה נגאלנו ממצרים הן בעשרת המכות שהיו נגוף למצרים ורפוא לישראל, הן ביציאת מצרים עצמה, והן בקריעת ים סוף, ובספר שמות (ו' ו') לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבודתם וגאלתי אתכם בזרוע נטויה, ורק אחר כך המליכו ישראל לקב"ה וכאומרים שם בסיום הברכה דערבית: "את רודפיהם ואת שונאיהם בתהומות טיבע, ראו בנים את גבורתו שבחו והודו לשמו, ומלכותו ברצון קבלו עליהם וכו', ואמרו כולם מי כמוכה וכו', מלכותך ה"א ראו בניך על הים, יחד כולם הודו והמליכו ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד".

הרי שהמלכת הקב"ה למלך על ישראל היתה אחרי קריעת ים סוף, ולכן קבעו מסדרי התפילה, הגואלנו מלכנו כי קדמה הגאולה להמלכה ודוק.

ונוסח בני אשכנז יש לפרש כך שמלכנו נקרא על שם יציאת מצרים, שאז בעת מכת בכורות שהכה הקב"ה בכורי מצרים, כבר נקראו ישראל צבאו ועבדיו, ומאז כבר תוארו של הקב"ה מלך וכדפירש רש"י ז"ל שמות (כ' ב'): "אנכי ה' אלקיך אשר הוציאתיך מארץ מצרים כדאי היא ההוצאה שתהיו משועבדים ליי", הרי שביציאת מצרים כבר אנחנו משועבדים - עבדים למלך, והיינו דכתיב אחר מכת בכורות (שמות י"ב מ"א): בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ה' מארץ מצרים", דתואר צבא מתייחס לצבא המלך, וכלשון המדרש פרקי רבי אליעזר (פרק ג'): רבון כל העולם אם אין צבא למלך ואם אין מחנה למלך - על מה הוא מולך", וכתב רבינו בחיי ז"ל בראשית (כ"ב ג'): "והתבונן כי יום מתן תורה תחילת קבלת מלכותו, וכן יום שנברא בו העולם תחילת מלכותו, לפי שאין מלך בלא צבא".

ולפי זה שכשיש צבא יש מלך, אם כן כבר בעצם יציאת מצרים נקרא הקב"ה מלך, ולכן נוסח בני אשכנז אומרים ומקדימים "מלכנו הגואלנו", ועל שם "תחילת" הגאולה, ואילו נוסח בני ספרד על שם סופו קריעת ים סוף ואיבוד פרעה וכל חילו שלא נשאר בהם אחד, שאז הגאולה היתה שלימה ואז קראוהו ונקרא מלך ולכן אומרים גואלנו מלכנו, ואלו דברי אלקים חיים ודוק. ולהאמור יש להתיישב כמה שכתב רבינו בחיי ז"ל שתחילת קבלת מלכותו היתה "במתן תורה", והרי כבר לפני זה קבלו מלכותו ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד וכמשנ"ת, וי"ל.

ו. בענין מרים הנביאה אחות אהרן

שמות (ט"ו כ'): "ותקח מרים הנביאה אחות אהרן את התף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתפים ובמחלת".

ופירש רש"י ז"ל: "ותקח מרים הנביאה, היכן נתנבאה כשהיתה אחות אהרן קודם שנולד משה אמרה עתידה אמי שתלד בן וכו' כדאיתא במסכת סוטה (י"ב א)".

ובספר כלי יקר שם כתב: "ותקח מרים הנביאה וגו'. עכשיו נעשית נביאה, כי במעמד זה זכו גם הנשים לראות פני השכינה עד שאמרו כולם זה אלי, כמאמר רז"ל (מכילתא בשלח פ"ג)

ראתה שפחה על הים כו', לכך נאמר ותצאן כל הנשים אחריה, כי הנבואה התחילה במרים וכל הנשים יצאו בעקבותיה במעמד זה כי כולם זכו לנבואה, ולפי שאין השכינה שורה כי אם מתוך שמחה, והנשים יש להם צער לידה על כן לקחה את התוף בידה ותצאן כל הנשים אחריה בתופים ובמחולות כדי שתחול עליהם רוח הקודש מתוך שמחה."

ויש מן התימה שכתב שעכשיו במעמד קריעת ים סוף נעשתה מרים נביאה, והרי רז"ל אמרו שכבר התנבאה עוד קודם לידת אהרן וכמו שהביא רש"י לעיל, ועיין.

עוד כתב בכלי יקר שם: "ומה שאמר אחות אהרן. לפי שהיתה שוה לו בנבואה, אבל לא למשה, כי כן משמע בספר במדבר (י"ב ז) בפסוק לא כן עבדי משה, כי שם הושוו אהרן ומרים בנבואה, וכן פירש מהר"ר יצחק אברבנאל ז"ל".

ורבינו הרמב"ן ז"ל כתב: "אחות אהרן הנכון בעיני כי מפני שהוזכרו בשירה משה ומרים ולא הוזכר אהרן רצה הכתוב להזכירו, ואמר אחות אהרן דרך כבוד לו, שהוא אחיה הגדול ואחותו הנביאה מתיחסת אליו, שגם הוא נביא וקדוש ה'. ויתכן שדרך הכתובים ליחס אל גדול האחים, וכן ובני כלב אחי ירחמאל (דברי הימים א' ב' מ"ב) שהיה גדול מאחיו, שנאמר שם (ב' ט') את ירחמאל ואת רם ואת כלובי עכ"ל.

וראיתי בפירוש רבינו הטור הארוך על התורה שם שכתב: "ויתכן שדרך הכתוב ליחס אל גדול האחים, כמו ואחות לוטן תמנע (בראשית ל"ו כ"ב)", וכן ראיתי שכתב בפירוש רבינו יוסף שור ז"ל על התורה שם: "ותקח מרים הנביאה אחות אהרן, דרך הפסוק כשמזכיר אשה, מזכיר אחיה הגדול, כמו "ואת בשמת בת ישמעאל אחות נביות", וכן "אלישבע בת עמינדב אחות נחשון", ויש לדעת מדוע רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל המביא מקראי דספר דברי הימים, ולא הסתייע מהני קראי שבחומש שהביאו רבי יוסף בכור שור ורבינו הטור, ועיין.

ז. בענין מחיית עמלק על ידי קול יעקב בבתי כנסיות ומדרשות

שמות (י"ז א): "ויסעו כל עדת בני ישראל ממדבר סיני למסעיהם על פי ה', ויחנו ברפידים ואין מים לשתת העם, וירב העם עם משה ויאמרו תנו לנו מים ונשתה ויאמר להם משה מה תריבון עמדי מה תנסון את ה' וגו' ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים."

מבילתא בשלח (פרשת עמלק פרשה א'): "וילחם ישראל ברפידים. אין רפידים אלא רפיון ידים, לפי שרפו ישראל ידיהם מדברי תורה, לכך בא השונא עליהם לפי שאין השונא בא אלא על רפיון ידים מן התורה", ועיין בכורות (ה' ב').

מדרש בראשית רבה (פס"ה ס"ב): "הקול קול יעקב אין יעקב שולט אלא בקולו הקול קול יעקב והידים ידי עשו אין עשו שולט אלא בידים וכו', אמר רבי ברכיה בשעה שיעקב מרכין בקולו - ידי עשו שולטות דכתיב וילונו כל העדה ויבא עמלק, ובשעה שהוא מצפצף בקולו אין הידים ידי עשו, אין ידי עשו שולטות. אמר רבי אבא בר כהנא לא עמדו פילוסופין בעולם כבלעם בן בעור וכאבנימוס הגרדי נתכנסו כל הגויים אצלו אמרו לו תאמר שאנחנו יכולים ליזדווג לאומה

זו, אמר לכו וחזרו על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות שלהן, ואם מצאתם שם תינוקות מצפצפין בקולן, אין אתם יכולים להזדווג להם, שכך הבטיחן אביהן ואמר להם הקול קול יעקב בזמן שקולו של יעקב מצוי בבתי כנסיות ובתי מדרשות, אין הידים ידי עשו ואם לאו הידים ידי עשו אתם יכולים להם". ומבואר באר היטב שכל כוחו של עמלק הרשע, בא ונובע כאשר ישראל מתרפים מדברי תורה כנ"ל.

והנה במסכת מגילה בה נאמרו מצוות יום הפורים קריאת המגילה וכו', ושם פרק רביעי עוסק בעניני קדושת בית הכנסת ובית המדרש וכו', ולכאורה אין לו שייכות למסכת זו, והיה יותר נכון לסדר הדברים במסכת ברכות שעוסקת בעניני קריאת שמע ותפילה, ושם היה לו לרבינו הקדוש לסמוך ולקבוע עניני בית הכנסת, וכמו שעשה מרן ז"ל בשלחן ערוך כשסיים עניני הלכות תפילה פתח בהלכות בית הכנסת. והיא שאלה נכונה.

ובס"ד אמרתי אחר שכל עניני מסכת מגילה היא מצוות פורים, ופורים הוא ביעור הרע על ידי מחיית עמלק, ועיין בזה בחיבורי טוב להודות ח"ד (סימן י'), לכן בדוקא קבעו שם במסכת מגילה עניני בית הכנסת ובית המדרש, ללמדנו שמחיית עמלק הרשע ואיבודו מן העולם תלוי דייקא כשהקול קול יעקב, כשהוא מצוי בבתי כנסיות ובתי מדרשות, כמאמרם במדרש הנ"ל ודוק.

ומצאתי בס"ד לגאון אדמו"ר רבי צדוק הכהן זצ"ל מלובלין בספרו המופלא צדקת הצדיק (סימן קע"ו) שכה כתב: "כשבונים או מייסדים בית הכנסת או בית המדרש חדש באיזה מקום - נעשה מקודם שם מחיית עמלק באותו מקום, דתיכף אחר מחיית עמלק בא קדושת המקום, כמו שאמרו ז"ל בסנהדרין (כ"ב) שלוש מצוות נצטוו בכניסתן לארץ וכו', מחיית עמלק ואחר כך בנין בית המקדש, לכן קבעו חז"ל פרק בני העיר מקדושת בית הכנסת ובית המדרש במסכת מגילה, כי תיכף לכל קרני רשעים אנדע תרוממנה קרנות צדיק, ואמרו במגילה (י"ז סע"ב) והיכן מתרוממת קרנם בירושלים, היינו דהרמת קרן ישראל היא מצומצמת במקום מקודש לבד בארץ ישראל ולא בהתפשטות הגורם ביטול, ובתי כנסיות ובתי מדרשות הם קדושת ארץ ישראל כמו שאמרו ז"ל (שם כ"ט א') דעתידים שיקבעו בארץ ישראל והשלוש מצוות הם תכופות יחד", ועיין שם שהאריך ודוק היטב.

ודע שעם הדברים האמורים שאחר מחיית עמלק באה קדושת המקום, כי כך הסדר מחיית עמלק ואחר כך בנין בית המקדש, אני מסביר מדוע משה רבינו ע"ה מיד עם סיום מלחמת עמלק בנה מזבח וקרא לו ה' נסי (שמות י"ז ט"ו), וכיוצא בזה שמואל הנביא ע"ה ככתוב בספר שמואל א' (ס"פ ט"ז): "וישסף שמואל את אגג לפני ה' בגלגל", וכתבתי עוד במקומו בס"ד.

* * *

מגילה (י"א א'): "רבי אלעזר פתח לה פתחא להא פרשתא מהכא, בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלף הבית, בשביל עצלות שהיה להם לישראל שלא עסקו בתורה, נעשה שונאו של הקב"ה מך, ואין מך אלא עני, שנאמר ואם מך הוא מערכך, ואין מקרה אלא הקב"ה שנאמר המקרה במים עליותיו".

ופירש רש"י ז"ל: "פתח לה פיתחא להאי פרשתא מהכא, כשהיה רוצה לדרוש בענין איגרת פורים, היה מתחיל לדרוש מקרא זה: נעשה שונאו של הקב"ה מך, כמי שלא היה יכול להושיע". ומבואר שכל גזירת אחשוורוש והמן הרשעים על ישראל להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים, באה בסיבת עצלות ישראל אז שלא עסקו בתורה. [וראה נא כי תיבות הפסוק "בעצלותים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלף הבית", עולה בגימטריא כדרשתם "בשביל עצלות ישראל על כי לא עסקו בתורה", חושבנא דדין כחושבנא דדין ודוק].

שיר השירים (א' ד): "משכני אחריך נרוצה הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך, נזכירה דודיך מיין מישרים אהבוך", ובמדרש רבה שיר השירים שם (פ"א סל"א): "נגילה ונשמחה בך, רבי אבין פתח זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו, אמר רבי אבין אין אנחנו יודעין במה לשמוח אם ביום, אם בהקב"ה - בא שלמה ופירש נגילה ונשמחה בך בהקב"ה, בך בישועתך, בך בתורתך, בך ביראתך. אמר רבי יצחק בך בכ"ב אותיות שכתבת לנו בתורה ביי"ת שנים כ"ף עשרים, הרי בך", וכיוצא בזה אמרו רז"ל בתרגום שיר השירים שם: "הב לך אוריתך מן בית גנוך דרקיעא, ונחדי בעשרין ותרתין אתון דמכתבא בהון" עיין שם.

אכתר (ג' י"ג): "ונשלוח ספרים ביד הרצים, אל כל מדינות המלך, להשמיד להרג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד, בשלושה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר ושללם לבוז", וכתבו חכמי המסורה שם שבפסוק זה יש כל הכ"ב אותיות עיין שם.

ובס"ד יש לפרש ולומר דבפסוק הנורא הזה שבו כתוב שנשלחו האגרות הראשונות, שבהן נכתבה הגזרה האכזרית להשמיד ולהרוג וגו', והסיבה לגזירה כי בשפלות ידים ועצלות שהיתה אז לישראל שלא עסקו בתורה, יצאה הגזירה הזו, וכל שלא עוסקים בתורה ואין נגילה ונשמחה בך בתורתך כ"ב אותיות כנ"ל, ואין הקול קול יעקב, אז הידים ידי עשו וכוחו של עמלק גובר, ולכן נכתבו בפסוק הנורא הזה כל הכ"ב אותיות שבתורה, ללמדנו שכשיש נגילה ונשמחה בך - בתורתך אין גזירות, ולהיפך להיפך רח"ל ודוק.

ח. בענין ארבע מאות פרסה בא עמלק להלחם בישראל

שמות (י"ז ז): "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים", ובתרגום המיוחס ליונתן בן עוזיאל שם כה תרגום: "ואתא עמלק מארע דרומא ושוור בליליא ההוא אלף ושית מאה מילין", ופירושו בא עמלק מארץ דרום וקפץ בלילה ההוא אלף ושש מאות מיל". [וראה נא כי תיבות "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים", עולים בגימטריא "כי בארבע מאות פרסה בא עמלק", ואם נגמטר "ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים" מלא י', אזי עולה בגימטריא "כי זה עמלק ארבע מאות פרסה בא", ובני היקר רבי עמנואל נ"ו הוסיף: גם עולה בגימטריא "ואלף שש מאות מיל בא בלילה ההוא" ודוק].

והנה מקור דברי המיוחס ליונתן במכילתא שם: "רבי נתן אומר לא בא אלא מהררי שעיר ארבע מאות פרסה פסע עמלק ובא ונלחם עם ישראל, וכבר כתבתי בחיבורי טוב להודות ח"ג (סימן ח' הערה ו' וש"נ) שהתרגום המיוחס ליונתן בחומש שמות בנה והשתית דבריו על מדרש מכילתא ע"ש וצרף לכאן. [ועיין בחיבורי הנכחי בענין מלחמה לה' בעמלק].

ובם"ד נתעוררתי לדעת אחר דקיימא לן דליכא מידי בתורה שבעל פה דלא רמיזא בתורה שבכתב, אם אכן יש רמז בתורה שבכתב לדרשת רבותינו בתורה שבעל פה זו שביאת עמלק היתה במהירות עצומה, שהרי קיימא לן מהלך אדם ביום עשרה פרסאות כאומרם בפסחים (צ"ג ב), ועמלק הרשע בא ארבע מאות פרסה בלילה אחד, דהיינו פי ארבעים. [ועיין בחיבורי טוב להודות ח"א (סימן ד' הערה א') וטוב להודות ח"ג (סימן י"ט) מה שכתבנו שעמלק בסוד ארבע מאות וצרף לכאן].

וראיתי בספר הכתב והקבלה שמות שם שכתב: "ויבא עמלק וילחם. דרך המקראות לחבר שני פעלים יחד, להורות על תכיפות שתי הפעולות וכמו שאמרו רז"ל על ויבא אל הגר ותהר, כאלו התחברה הביאה וההריון יחד, שנתעברה מביאה ראשונה, וכן אמרו על ויגש יעקב ויגל כאלו הנגישה והגלילה באו תיכף זה אחר זה בלתי השתדלות כח אל הגלילה [עיין רש"י במקומות אלה ובמה שכתבנו שם], ויתכן שגם כאן חבר פעולת הביאה עם פעולת המלחמה, להורות על תכיפות שניהם יחדיו, כמבואר במקום אחר, אשר קרך בדרך, כי לא נהג עמלק במלחמתו זו כדרך הלוחמים שישלחו מקודם את שלוחיהם להודיע למתנגדם שהם באים להלחם עליו, שגם הם יכינו להתיצב נגדם, כי עמלק בא על ישראל בפתע פתאם, כגנבים שורדי לילה, ולמהירות מלחמתו זאת מיד אחרי ביאתו באו שתי פעולות האלה תכופים במקרא" עיין שם. ועוד עיין בהכתב והקבלה בראשית (ט' כ', וכ"ט י'), ודברים (כ"ד א').

ולפי דרכו ז"ל שכל שהמקראות מחברים שני פעלים יחד, הדבר בא ללמדנו על תכיפות שתי הפעולות, וכדאסברה ניהלן ש"למהירות מלחמתו זאת מיד אחרי ביאתו באו שתי פעולות האלה תכופים במקרא" כנ"ל, יש מקום לומר שהפסוק "ויבוא עמלק וילחם" בא גם ללמד על עצם ביאתו במהירות גדולה, ובתכיפות למלחמה בישראל, וכאן נרמז ענין זה שארבע מאות פרסה בא בלילה אחד, שאם אכן עמלק השתהה בדרך, ואת ארבע מאות הפרסה עשה עשר פרסאות ביום כמהלך אדם, נמצא שבא בארבעים יום, ואין כאן "ויבוא עמלק וילחם", דוק ועיין.

ז. בענין היש ה' בקרבנו אם אין

שמות (י"ז ז'): "ויקרא שם המקום מסה ומריבה, על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין, ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים".

ורז"ל אמרו במדרש שמות רבה (פכ"ו ס"ב): "היש ה' בקרבנו אם אין, רבותינו אמרו אם מהרהרים אנחנו בלבנו והוא יודע מה שאנחנו מהרהרים נעבדנו וכו' וצריך לדעת מה כונתם בזה ועוד איך היה זה סיבה שתכף ויבא עמלק".

והיום י"א אדר יום הילולא של גאון עוזינו רבינו הגדול החיד"א זצ"ל, הייתי מעיין ולומד בתורתו זיע"א וכאשר לימדנו רבותינו וכפי מה שמקובל בידינו וכאשר קבלנו מרבותינו דכן ראוי וכן הגון ללמוד ביום ההילולא של הנפטר בחיבורי קדשו, כי כל הלומד ביום הילולא בתורתו של הרב הנפטר, הוא מליץ יושר בעדו, וכידוע מפום רבנן ז"ל, וכמו שהבאתי בחיבורי תורת יעקב (סימן נ"ז וסימן קמ"ג, וסימן קפ"ח אות א') וש"נ, ועיין בחיבורי מנוחת שלום ח"ד (סימן ח') וחי"א (סימן ס"ט), וחי"ב (סימן ט"ז וסימן ל"ו) וצרף לכאן.

והנה וראיתי לו בספרו כסא דוד (דרוש י"ד לשבת זכור דע"ג סע"ד) שאחר שהביא מדרש רבותינו הנ"ל כתב: "ואפשר לפרש במה שכתבו רבני אשכנז דהיה מקום לומר דכשישראל חוטאים הם פטורים, משום דקיימא לן שמירה בבעלים פטור, ואנחנו שומרים המצוות והוא ית' שומר ישראל, אמנם הא בורכא דהא קיימא לן פשיעה בבעלים חייב, והחוטא הוא פושע.

וזה הוא שאמרו במדרש אם יודע מה שאנחנו מהרהרים דנמצא דתמיד כביכול הוא אצלנו ואז נעבדנו, דאם נחטא אנחנו פטורים דשמירה בבעלים פטור. ואין לך לשון הרע גדול מזה להסתפק ח"ו בדיעתו. ואמרו רז"ל דהמדבר לשון הרע ראוי להשליכו לכלבים, ועמלק דימהו לכלב שאמרו רז"ל מה כלב רדף אחר נבילה כך עמלק רודף אחר ישראל כמו שכתבתי בפתח עינים סוף מסכת קידושין משם התוספות מהמדרש. ולזה אחר סמוך ויבא עמלק שדומה לכלב, כמשפט מדבר לשון הרע שראוי להשליכו לכלבים. ובמלחמת עמלק הודיעם שטעו בדין דשנינו במסכת ראש השנה (כ"ט א') והיה כאשר ירים משה ידו וגו', כל זמן שיראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין לבם לאביהם שבשמים היו מתגברין ואם לאו היו נופלים. ומזה למדנו דאין בזה דין שמירה בבעלים, שהרי כשאין משעבדין לבם נופלים משום דזה פשיעה בבעלים ומשם נלמד שהוא בוחן לב חוקר כליות כמו שכתב הרב פרשת דרכים (דרוש כ"ב דנ"א סע"ד ודנ"ב ע"א) "ע"כ, עיין שם.

והגם שדפח"ח, בעניותי איני מביין דברי קדשו ז"ל, חדא מה שהביא החיד"א ז"ל וכתב **דקיימא לן פשיעה בבעלים חייב**, תמה אני על עצמי, דהא אנן קיימא לן פשיעה בבעלים **פטור**, וכך פסקו כל פסקו הפוסקים בלי יוצא מן הכלל, וכדכתב מרן ז"ל בבית יוסף חו"מ (סימן ס"ו אות מ'): "פשיעה בבעלים פליגי בה רב אחא ורבינא חד אמר חייב וחד אמר פטור, ופסקו הפוסקים דפטור", ועיין שם בבית יוסף (אות י"א ואות ט"ז) ע"ש.

ובהאי לישנא ממש כתב עוד מרן ז"ל בבית יוסף שם (סימן שמ"ו אות א'), ועוד עיין שם (אות י"א וט"ז) ע"ש, וכן מבואר דפשיעה בבעלים פטור בבית יוסף חו"מ (סימן צ"ה אות א', וסימן קע"ו אות ח', וסימן רצ"א אות כ"ח, וסימן ש"ה אות ג' ואות ה'), וכן הוא בבית יוסף אה"ע (סימן פ"ה אות ב') שכתב שם: "וקיימא לן פשיעה בעלים פטור" ע"ש.

ובן פסק מרן ז"ל בשלחן ערוך חו"מ (סימן רצ"א סכ"ח): "המפקיד אצל חבירו, בין בחנם בין בשכר, או השאלו או השכירו, אם שאל השומר את הבעלים אם הדבר שלהם או שכרם, הרי השומר פטור מכלום, אפילו פשע בדבר ששמר, ואבד מחמת הפשיעה, הרי זה פטור, שנאמר אם בעליו עמו לא ישלם", ועוד בשלחן ערוך שם חו"מ (סימן שמ"ו ס"א) פסק: "השואל, והיה המשאל עם השואל במלאכתו בשעה שמשך הדבר השואל, אפילו נגנב או נאבד בפשיעה, פטור, שנאמר אם בעליו עמו לא ישלם", וכן בשלחן ערוך אה"ע (סימן פ"ה ס"ב) פסק מרן ז"ל: "אם פשע הבעל בנכסי מלוג, ונאבדו, פטור, מפני שהיא [אשתו] עמו במלאכתו והוי פשיעה בבעלים", עיין שם.

ורבינו החבי"ב ז"ל בספרו כנסת הגדולה חו"מ (סימן קע"ו הגב"י אות ע"ט) כתב: "וכן פסק רבינו מאיר ז"ל דפשיעה בבעלים פטור וכו', יש לתמוה איך תולה הפסק הזה ברבינו מאיר, והרי כל הפוסקים כן פסקו דהלכתא כרבינא לקולא שפוטור פשיעה בבעלים וכמו שכתב רבינו המחבר ז"ל בחו"מ (סימן רצ"ב סעיף כ"ט), ויותר יש לתמוה במה שכתב אבל רבותינו חולקים ע"ש, שדין זה דפשיעה בבעלים פטור אין חולק עליו. ויראה דהכי קאמר וכן פסק הר"ם ז"ל דשותפין

פטורין מפשיעה דהוי שמירה בבעלים וקיימא לן פשיעה בבעלים פטור. ומה שכתב אבל רבותינו חולקים לא קאי אשמירה בבעלים פטור דבהא ליכא מאן דפליג אלא אשותפין קאי וכו', ומאן יהיב לן מעפריה ומליין לעיינין דהרי"ף, והתוספות, והרמב"ם, והרא"ש, ורבינו בעל הטורים, והמרדכי, ומהר"ם אלשקר וזכר הפוסקים פסקו כרבינא לקולא ופטור" בפשיעה בבעלים, ושם בכנסת הגדולה (אות פ"ז כתב): "הלכה רוחת פשיעה בבעלים פטור", ועוד שם (אות צ"ב) כתב: "ומצאתי בהגהה שכתוב שם ואפשר דסבירא ליה דפשיעה אפילו בבעלים חייב ע"כ. ואם רצונו לומר דסבירא ליה להרא"ש דפשיעה בבעלים חייב אפילו בעלמא, **ישתקע הדבר ולא יאמר** **דהלכה פסוקה היא בכל הפוסקים דפשיעה בבעלים פטור**, וכמו שכתבתי לעיל (אות ע"ט), ועוד שרבינו בעל הטורים כאן ובסימן רצ"א פסק בפשיעה בבעלים פטור" ע"ש.

ועם שהגאון חיד"א ז"ל בשאר חיבוריו למדנו שיש לפרש המקראות בכל אופן וגם כדעה ושיטה שנפסקה ההלכה לא כמותה, מכל מקום איני יודע אם שייך להוציא בלשון וקיימא לן כמו שכתב החיד"א ז"ל כאן **דקיימא לן** פשיעה בבעלים חייב, וצל"ע.

עוד התעוררתי לדקדק בלשונו הטהורה של החיד"א ז"ל במה שכתב: "וזה הוא שאמרו במדרש אם יודע מה שאנחנו מהרהרים דנמצא דתמיד כביכול הוא אצלנו ואז נעבדנו, דאם נחטא אנחנו פטורים דשמירה בבעלים פטור. ואין לך לשון הרע גדול מזה להסתפק ח"ו בידיעתו", ונעלם ממני מה שייך דבר זה ללשון הרע שענינו דיבור גנות על חברו כדכתב להדיא הרמב"ם ז"ל בחיבורו הגדול הלכות דעות (פ"ז ה"ב) ועוד וצ"ב.

ובגוף הענין שהרי כשחוטא האדם רח"ל הוא בגדר שמירה בבעלים ויש לו טענת פטור - האריך בביטול טענה זו רבינו חיים נ' עטר ז"ל בספרו הקדוש אור החיים שמות (כ"ב י"ד) עיין שם באריכות, ולא ידעתי מדוע הגאון חיד"א ז"ל לא רמז לדברי רבו ז"ל בספר אור החיים הנ"ל ודוק.

י. בענין ויאמר משה אל יהושע צא הלחם בעמלק

שמות (י"ז ז): "ויקרא שם המקום מסה ומריבה, על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה' לאמר היש ה' בקרבנו אם אין, ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים, ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק".

ובבר עמדו רז"ל מדוע זה במלחמה הראשונה של ישראל משה רבינו רעיא מהימנא הוא עצמו אינו יוצא בראש המערכה אלא אומר ליהושע דוקא אתה תצא ותלחם עם עמלק, עיין בספר פירושי רבותינו בעלי התוספות לתורה (שם) בכמה מקומות, ושאר רבותינו המפרשים עיין דבריהם ז"ל, ועיין בספר הזהר הקדוש שם (ח"ב דף ס"ה) ובמדרש פסיקתא רבתי (פרשה י"ב) עיין שם.

ובס"ד אמינא אפתח פיתחא לנפשי, ואכתוב אני עני את הנראה לי בזה, בדרך אפשר אם יוכשר בעיני המעינים הי"ו.

הנה לימדנו רז"ל שסיבת בואו של עמלק להלחם בישראל, זולת המבואר בכתוב על נסותם את ה' אם אין, היתה על שלשה עונות, העון הראשון שחננו ברפידים שרפו ידיהם **מלעסוק בתורה**, וכאומרם במכילתא (בשלח שם) ובכורות (ה' ב') עיין שם, ועיין בראשית רבה (פס"ה ס"כ) ע"ש.

הדבר השני על **חילול שבת**, כאומרם במסכת שבת (ק"ח ב'): "אמר רב יהודה אמר רב אלמלי שמרו ישראל שבת ראשונה לא שלטה בהן אומה ולשון, שנאמר ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקט וכתוב בתריה ויבא עמלק", ובמדרש משנת רבי אליעזר (פרשה כ'): "רבי אומר אילו שמרו ישראל את השבת כהלכתה, לא שלטה בהן אומה, שהרי כשיצאו ממצרים לא בא השונא עד שחללו השבת, שנאמר ויהי ביום השביעי יצאו מן העם, מה כתוב שם, ויבא עמלק".

והדבר השלישי על **מצות מילה** וקדושת הברית שלא נימולו כהוגן, וזו לשון הגאון מבריסק ז"ל בספר בית הלוי על התורה שמות (בשלח שם): "זכור את אשר עשה לך עמלק בדרך בצאתכם ממצרים אשר קרך בדרך ויזנב בך כל הנחשלים אחריו ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים, ופירש רש"י ז"ל ויזנב בך הכם מכת זנב שחתך מילותיהם של ישראל וזרק כלפי מעלה כו'. ואחרי שאנחנו רואים שעמלק שלט בהם לעשות להם כזאת [לחתוך מילותיהם], הרי ודאי מוכרח דבזה עצמו היינו במצות מילה מצאה הקפידה לְדַקֵּק אחריהם באיזו פרט אשר עבור זה נענשו, דהרי ידוע דלעולם בא העונש מידה כנגד מידה שהאדם מודד בה, וכמו שאמר הכתוב ולך ה' החסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, וביאורו שלעולם באים התשלומים מעין מעשה החטא, והוא חסד גדול דאז יודע האדם עבור מה הגיע לו זה העונש, ומתקן מעשיו על ידי תשובה וכו', ובספר הזהר הקדוש בפרשה (ד"מ ע"א) איתא נטל עמלק אינון דהוון גזירין ולא איתפרעו וגזר להון ושדי להו, הרי מבואר להדיא דהקיסטרוג היה על ישראל על שעשו רק החיתוך ולא הפריעה", עיין שם שהאריך בנפלאות תורתו זיע"א.

השתא דאתינן להכי מובן היטב מדוע דוקא **יהושע בן נון בן יוסף** נבחר להלחם בעמלק, אחר שהוא הוא יהושע היה מתוקן ושלם לגמרי בכל אותם שלשה פרטי עבירה האמורים, הראשון שרפו ידיהם מתורה - **יהושע נער לא ימיש מתוך האהל**, וכן מצאתי שכתב בספר אור החיים הקדוש שמות (י"ז ט'): "ויאמר משה אל יהושע, נתחכם משה כשהכיר העון שהוא לצד ביטול מלחמת התורה, אמר אין ראוי לצאת למלחמה אלא יהושע, שנאמר עליו לא ימיש מתוך האוהל, בעסק התורה, ואמר לו שיבחר כיוצא בו, ובזה יתגבר עליו, וכן היה", וכן כתב תלמידו הגאון חיד"א ז"ל בספרו נחל קדומים על התורה (פרשת בשלח אות י"ט), ובספרו אהבת דוד (דרוש י"ד לפרשת זכור ד"ה והטעם דק"א ע"ב), ועיין היטב בספר הזהר הקדוש שם.

ושבת, הרי יוסף הצדיק מתוקן היה בדבר הזה, וכמאמרם ז"ל במדרש בראשית רבה (פצ"ד ס"ד) על הפסוק: "וירא יוסף אתם את בנימין ויאמר לאשר על הבית הבא את האנשים הביתה וטבח טבח והכן כי אתי יאכלו האנשים בצהרים", טבוח טבח והכן אין והכן אלא שבת הדא אמרה **שמרו יוסף את השבת** קודם שלא תנתן", וכיוצא בזה אמרו במדרש במדבר רבה (פ"ד ס"ט): "מי הקדימני ואשלם מדבר ביוסף שהוא הקדים **ושימר את השבת** עד שלא ניתנה, אמר הקב"ה אתה שמרת את השבת עד שלא ניתנה, חייך שאני משלם לכן בנך שיהא מקריב קרבנו בשבת", ועיין גם במדרש תנא דבי אליהו שהוא בהגהות יפה עינים חולין (צ"א א') ע"ש, ומה שהוספתי לבאר בזה בס"ד בחיבורי כנסת יעקב (דף קפ"ו) וצרף לכאן.

ומצאתי בס"ד בספר הזהר הקדוש ח"ב (דרע"ו ע"א), ונכפל בזהר חדש (פרשת כי תשא דמ"ד ע"ב): "זכור את יום השבת, ברזא דברית, דאיהו יסוד, דאחיד ביה יוסף, ועל דא אקרי שבת,

דהא יוסף כל אקרי, ושבת נמי איקרי כל, בגין דכל עיגונא ותפנוקא נפיק מניה, לקיימא לעלמין כלהו. ועל דא שבת כלילא מעשה ולא תעשה. בגין דיוסף נמי בוכרא, דנטיל תרין חולקין. תא חזי כתיב בדברות במשנה תורה, וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויפדך ה' אלקיך משם ביד חזקה ובזרוע נטויה על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת, הכא אוליף לן אורייתא רזא עילאה, דהא ההוא צדיקא דאזדבן לעבדא במצרים, ובההוא חובא אתגזר עלייכו לאשתעבדא במצרים, ולכפרא ההוא חובה דזבניתון ליה, נטרו יומא דשבתא וישתביק לכון, דהא יומא דשבתא לקבליה איהו כדאוקימנא ברזא דמהימנותא וכו' יוסף שבת אקרי לתתא, לקביל צדיק חי העולמים, ואקרי שבת לעילא. ובגין כך כתיב, על כן צוך ה' אלקיך לעשות את יום השבת", ועוד עיין שם בארוכה.

ועוד מצאתי עכשיו דברות קדשו של רבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בביאורו לתורה בראשית (כ"ו ה'): "וביוסף דרשו שהיה משמר את השבת אפילו במצרים, מפני שהיא שקולה כנגד כל המצוות, לפי שהיא עדות על חידוש העולם, והיה עושה כן ללמד את בניו אמונת בריאת העולם להוציא מלבם כונת עבודה זרה ודעות המצרים", ובלשון רבינו בחיי ז"ל בראשית שם: "מה שהיה יוסף שומר שבת במצרים והיה חוצה לארץ, לפי שהשבת שקולה ככל המצות והיא מעידה על חידוש העולם", ודוק היטב.

ועם מה שכתבנו בס"ד תבין היטב ענין "יוסף" מוקיר "שבת", והנס הגדול שנעשה לו על ידי "דג" [דייקא] לשבת קודש כאומרם במסכת שבת (ק"ט א') וכתבתי ברמז, ועיין בארוכה בזה בחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן ח') וצרף לכאן.

ומילה וקדושת הברית, ידוע שיוסף הצדיק יסוד עולם שהיה קדוש בקדושת המילה ועמד בנסיון עם אשת פוטיפר וכדאמרו רז"ל, ועיין בארוכה בזה בחיבורי מנוחת שלום ח"ט (סימן ז'), ולכן דייקא נבחר יהושע בן אפרים בן יוסף להלחם בעמלק, זה הנלע"ד בס"ד.

ועל קלקול ישראל ב"אמונה", שאמרו היש ה' בקרבנו אם אין, זה תיקן משה רבינו הרועה ה"נאמן" ובכל ביתי "נאמן" הוא, וככתוב (שם) והיו ידיו "אמונה" עד בוא השמש ודוק היטב, זה הנלע"ד בס"ד. [ועיין בהגהות הגאון רד"ל ז"ל למדרש דברים רבה (פ"א אות כ"ט), ובביאורו לפרקי רבי אליעזר (פמ"ב אות ס"ה) וצרף לכאן ודוק היטב].

והשי"ת עזרני ומצאתי לרז"ל בספר זהר חדש (פרשת בשלח ד"ל ע"א): "ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים וצא הלחם בעמלק וגו', מאי טעמא יהושע אגח קרבא ולא מן שאר עמא. אלא בגין דעמלק אתא עליהו על ההוא חובא דשבתא דלא נטרין ליה, כמה דאתערו אלמלי נטרו ישראל שבתא קמא לא שלטא בהו אומה ולשון, מה כתיב ויהי ביום השביעי יצאו מן העם ללקוט ולא מצאו וכתוב ויבא עמלק.

תא חזי רזא דמלה כד פקיד לון קב"ה לישראל במרה על שבתא, בגין דאתיא מדת דינא לקטרגא על ההוא חובה דצדיק [יוסף ע"ה] דזבינו ליה, דאיהו לקביל יומא דשבתא ואינון אפיקו ליה לחול, אמר קב"ה הא אית לון רפואה לההוא חובה אי אינון נטרין ליומא דשבתא, דאיהו לקביל צדיק חי העולמים, והיינו דכתיב ויורהו ה' עץ, עץ חיים דינטרון יומא דשבתא, ואינון אחילו ליה - כדין ויבא עמלק.

בההיא שעתא אמר ליה משה ליהושע פוק אגח קרבא בעמלק, דהא לך חזיא, **בגין דאת בר בריה דההוא צדיק** [יוסף ע"ה], דאיהו בההוא חובא אתי עלך, ואי לא אשתכח מקטרגא ליה לעמלק מחולקיה ומבנוי דההוא צדיק, לית מאן דיכיל ליה, כדין עבד יהושע כמו דאמר משה.

תא חזי דבגין ההוא חובא אתא עלייהו דארע לון לאינון דהוו מבתר עננא, ונסיב מינייהו האי ברית קדישא וזריק ליה כלפי עילא, ואי לאו דאינון חאבו ביה לא הוה ליה [לעמלק] סייעתא מלעילא למיעבד הכי, אלא בגין לאחזאה לון דישתמודעון חוביהון דחבו בההוא צדיק דנטר האי ברית, והשתא אחילו שבתא דאיהו לקבליה, דאיהי קאי לאגנא עלייהו מקמי מדת דינא". ותלי"ת דוק היטב. [השוה דברי הזהר הללו עם דברי הגאון בית הלוי ז"ל].

* * *

היום י"א אדר, הוא יום ההילולא של גאון עוזינו ונזר תפארתינו, רבינו הגדול החיד"א זצ"ל זיע"א, והייתי מעיין ולומד בספרו אהבת דוד, שהרי כן ראוי לעשות ללמוד בספרי רבותינו המחברים ז"ל ביום פקודתם, שדבר זה הוא לזכותם, והם עומדים מליצי יושר בעד המעיין בספרם, וכידוע מפום רבנן ז"ל עיין בזה לגאון מהרי"ש נתנזון ז"ל בשו"ת שואל ומשיב מהדורה תנינא (ח"ג סימן מ"ז) ובספרו דברי שאול יו"ד (סימן סס"ו), והארכתי בזה מפי סופרים וספרים בחיבורי ברית יעקב (סימן י"ט דקפ"ג סע"ב) ע"ש, ועיין בכל בנסמן בחיבורי וזאת יהודה ח"א (סימן כ"ג), ובחיבורי תורת יעקב (סימן נ"ז, וסימן קמ"ג, וסימן קפ"ח אות א', וסימן רמ"ה אות ג') ע"ש.

וראיתי שם בספר אהבת דוד (דרוש י"ד לשבת זכור דק"א סע"א): "נקדים למה משה רבינו ע"ה מינה את יהושע להלחם בעמלק, והוא עם מה שכתוב בתרגום המיוחס ליונתן במדבר (י"ג ט"ז) על הפסוק ויקרא משה להושע בן נון יהושע, שתרגם: וכד חמא משה ענותותיה קרא משה להושע בן נון יהושע" ע"ש, ודשו ביה רבים מאי שיאטיה דענוה הכא, וכבר כתבנו בכמה מקומות שכתבו ז"ל משם הרב החסיד מהר"ר אברהם הלוי ברוכים ז"ל דמי שהוא עניו אין הס"מ שולט בו, ועל כן קבע דוד המלך "ה פסוק" ה' לא גבה לכי" במזמור קל"א [גימטריא ס"מ].

גם כתב רבינו האר"י זצ"ל דהגאה פוגם בשם יה, ונראה דמרוכה מידה טובה דמי שהוא עניו שם י"ה בעזרו, ובספר ארץ החיים (מזמור קי"ח) כתב דשם י"ה מציל מן גאוה גימטריא י"ה ע"ש, ורשב"ם ודעמיה פירשו דמשה קרא להושע יהושע בעת בואו אצל, והכתוב פרשת שלח דכתיב ויקרא משה להושע יהושע זכר עשה למה שהיה זאת לפנים ע"ש.

אדרכי והכי אתי שפיר מה שכתב בתרגום וכד חמא משה ענותותיה דיהושע וכו', דכיון דהעניו שם י"ה שומרו, קראו רבו יהושע דשם יה בראש שמו, ומטעם זה אפשר לומר דאמר לו משה רבינו ע"ה ליהושע להלחם בעמלק כמו שכתב בזהר הקדוש, ומי שהוא עניו אין לו בו שליטה" ע"כ זיע"א.

ולפי דרכו של הגאון חיד"א ז"ל שיהושע נבחר להלחם בעמלק בהיותו ענותן גדול כנ"ל, אני הקטן יעקב ברגליו אעבורה ואוסיף בה דברים בס"ד, והוא שתתבונן ותראה שלימדונן רז"ל שאין שולט ביוסף וזרעו **עין הרע** כנודע עיין ברכות (כ' א') וש"נ, וכשוף ועין הרע בני חדא ביקתא נינהו ומישך שייכי אהרדי, וכאשר כתב הגאון המובהק מקארטשין ז"ל בספר בגד אהרן

(מערכת פ' אות י"א דק"ז ע"ב): "מבואר בספרים כי כח הכישוף הוא על ידי עין הרע, שאין הכישוף שולט רק אם מתחילה נתן עין הרע באותו מקום, וזה היה כוחו של בלעם", ואכן נודע כי עין הרע בגימטריא כשוף, ודוק.

ובשם שאין עין הרע שולט במי שהוא עניו, וכדהביא הגאון חיד"א ז"ל בספרו דבש לפי (מערכת ע' אות ה'), כך אין כשפים שולטים במי שהוא עניו, וכנרמז בדברות רז"ל בשבת (קל"ט א') "בטלי יהירי - בטלי אמגושי", וכדכתב שארי הגאון רבי יוסף חיים ז"ל בספרו בן יהוידע שם, ואכן כמו שאין שולט ביוסף עין הרע, כך אין שולט בו כשוף, ועיין מה שכתבו בזה שאין כשוף וכו' שולט ביוסף, בהגהות ניצוצי זהר לזהר ח"ג (דש"ה ע"א אות ו'), ולגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו נפש כל חי (מערכת י' כלל י"א), ולגאון חיד"א ז"ל בספרו נחל קדומים בראשית (מ"א מ"ב), ודוק.

והיינו טעמא מדוע דוקא **יהושע** בן נון איש אפרים בן יוסף, הוא דייקא יצא להלחם בעמלק, שהרי "עמלק כשפן גדול היה", כמאמרם בירושלמי ראש השנה (פ"ג ה"ח ד"ז ע"ב), וכן כתבו רבותינו הראשונים שעמלק מכשפים וכשפנים היו, עיין רש"י ז"ל שמות (י"ז ט'), ושמואל א' (ט"ו ב'), ורבינו ישעיה דיטרגני בפירושו שם, ורבי יוסף קרא ז"ל בפירושו שם, וכן כתבו רבותינו בעלי התוספות ז"ל על התורה בקובץ "מושב זקנים" שמות (י"ז ח'), ורבינו בעל הטורים ז"ל בפרפראותיו שמות (כ"ב י"ז), והרב החזקוני ז"ל שמות (י"ז ט' ו"ג), ורבינו בחיי דברים (כ"ה י"ט), וכן יסד הפייט הקלירי בקרובות לפרשת זכור (פיוט אץ קוצץ) ע"ש. ועיין בחיבורי טוב להודות ח"א (סימן ה', וס"ס ט'), ושם ח"ב (סימן ג', וסימן ה') וצרף לכאן.

ומצאתי לרב החזקוני ז"ל בפירושו על התורה שמות (י"ז ט') שכתב לפי דרכו: "בחר לנו אנשים שנולדו באדר שני, ואין להם לירא ממכשפות שהרי אין בו מזל, ובני עמלק כשפנים הם, ויש להם יכולת ב"ב מזלות, ובעת שאין בו מזל אין כשופם מצליח", ומינה נמי לפי דרכינו, ועיין לגאון חיד"א ז"ל בספרו דבש לפי (מערכת כ' אות ט"ז) ושם בהגהות דבש דיבורים (אות נ"ב), ולגאון רבי חיים פאלאג'י ז"ל בספרו מועד לכל חי (סימן ל"א אות ו'), ואכמ"ל.

ולהאמור דבני בניה של רחל לא שולט בהם כישוף כנ"ל, לכן יהושע בן אפרים וכוותיה הן הם דייקא יכניעו ויבטלו את עמלק ודוק.

עוד תראה שכבר אמרו "עין רע" גימטריא "ארבע מאות" כנודע, והרי עמלק הוא בסוד ארבע מאות כמו שהארכתי בזה מפי סופרים וספרים עיין בחיבורי טוב להודות ח"א סימן ד' והערה א') וטוב להודות ח"ג סימן י"ט) וצרף לכאן.

* * *

חנה כל מה שכתבתי כאן זכיתי ונדפס בשנת תשס"ה בחיבורי הדר יעקב ח"א (סימן י"ג), ומאז שאלני בני היקר חו"ב רבי שלמה נר"ו, שהרי רבותינו ז"ל אמרו סיבה נוספת לביאת עמלק להלחם עם ישראל, והוא עון משקלות, וכדרשתם בילקוט שמעוני משלי (פרק י"א רמז תקמ"ז): "אמר רבי בנאה, אם ראית דור שמדותיו של שקר, דע שהמלכות מתגרה בו, מה טעם, מאזני מרמה תועבת ה', מה כתיב אחריו בא זדון ויבוא קלון, אף משה רמזה בתורה לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן וגו', זכור את אשר עשה לך עמלק, בא זדון זה עשו", וזו לשון התוספות קידושין (ל"ג

ב' ד"ה ואימא): "אמרינן במדרש זכור את אשר עשה לך עמלך ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים, היינו בשביל המשקלות, ועל עון זה בא עמלק, דבתר פרשת משקלות כתיב זכור את אשר עשה לך עמלק, והיינו דכתיב במשלי מאזני מרמה תועבת ה' ובאן שלמה רצונו וסמוך ליה בא זדון ויבא קלון כלומר שעל עון זה בא זדון וקלון של עמלק", ומקור הדברים במדרש פסיקתא דרב כהנא (פסקא זכור), ובמדרש פסיקתא רבתי (פרשה י"ג) וש"נ, וכן כתבו רש"י ז"ל בפירושו לתורה דברים (כ"ה י"ז), ורבתינו בעלי התוספות לתורה שם, ובפירושו המיוחס לרא"ש שם ועוד, הרי שמצינו עון נוסף שבסעבתו בא עמלק, והוא עון המשקלות, ויפה העיר.

ובס"ד אמרתי דיש ליישב בשני אופנים, דחטא ועון המשקלות נובע מחסרון אמונה, וכדבריו המופלאים של הגאון הנצי"ב ז"ל בפירושו העמק דבר, וראיתי לנכון לתועלת הלומדים הי"ו להביא דברי קדשו: "זכור את אשר עשה לך עמלק. סמך ענין להקודם פירש רש"י על פי מדרש תנחומא אם שקרת במידות - הוי דואג מגרוי האויב וכו'. ואם כן נראה שעמלק בא בעון משקלות, והוא פלא שהרי לא היה במדבר מסחר שיהא בהם מידות ומשקלות.

אבל הענין יבואר על פי מה שנתבונן במה שהפליגו חז"ל במסכת בבא בתרא (פ"ח ב') בעון משקלות עד שאמרו חמור עון משקלות יותר מגילוי עריות, ומדוע חמור זה משארי גבנות. ותו מה זה דמיון משקלות לגילוי עריות עד שאמרו שזה חמור מזה.

ונראה דכלפי שאמרו חז"ל שלש עבירות חמורות היינו גילוי עריות עבודה זרה שפיכות דמים. וחומר שבשלשת אלו אינו תלוי בעונש, שהרי עונש חילול שבת חמור מעונש עריות, אלא באשר שהאדם החוטא בא לחטוא באחד משלשה אופנים, או מהעדר האמונה בה' ובתורתו, או מצד התגברות התאוה, או מצד התגברות הכעס וכדומה במידות שנוגע בין אדם חבירו. והנה הראש שבהעדר אמונה הוא עבודה זרה, והראש בתאוה הוא גילוי עריות, והראש שבמידות רעות הוא שפיכות דמים, וכל עונות באים באחד משלשת האופנים הללו, כגון המחלל שבת מצד פרנסה הרי זה נוגע באמונה והוא שמץ עבודה זרה, ואם למילוי תאות נפשו הרי זה ענף מעריות.

והנה הגרוע בשלשת העונות הללו הוא עבודה זרה, באשר נוגע לאמונה, וגם רחוק מן התשובה וכל באיה לא ישובון [עיין עבודה זרה י"ז א'], ומעתה הגונב מחבירו כלי יקר יכול להיות שבא מצד התאוה לאותו כלי, והרי זה מגדר עריות, אבל העושה משקלות שקר, אינו מדרך התאוה אלא חסרון אמונה בה' הן ומפרנס בהשגחה פרטית לפי מעשיו, והרי זה מגדר עבודה זרה, על כן אמרו דעון משקלות אף על פי שאינו אלא ענף מעבודה זרה ועדיין רחוק מראש הכפירה, מכל מקום הוא חמור מגילוי עריות שהוא ראש פרעות התאוה, באשר חסרון אמונה קשה לתשובה וגם נוגע לכבודו ית"ש.

ואחר שכן נשוב לענין הפרשה של עמלק, והענין תמוה איך נפל ספק בלבכם אחר ראות עיניהם כל הנסים וביארנו בהעמק דבר שמות (ס"פ בשלח) שנסתפקו אם ה' בקרבם היינו בדרך הטבע וכשימות משה ולא יהיו עוד נסים, ועבודה זרה החסרון באמונה, בא עמלק והיינו בעון משקלות".

עד כאן דבריו הנפלאים של הגאון הנצי"ב ז"ל, ולפי זה עון משקלות נובע מסיבת חסרון אמונה, וכבר כתבתי לעיל שעון וחסרון זה, תיקן העבד הנאמן הוא משה רבינו רעיא מהימנא וא"ש.

עוד נראה לי לומר בס"ד ובאופן אחר קצת, ולפי דרכנו לעיל, דיש לומר עון משקלות הוא כעון גניבה שהיא בסתר ועושה עין של מעלה שאינה רואה ועיין בבא קמא (ע"ט ב'), ושורש הדברים בא מחסרון יראה יראת השי"ת, אבל יהושע בן נון בן יוסף הצדיק ע"ה שהעיד על עצמו ואמר את האלקים אני ירא (בראשית מ"ב י"ח), ולכן עמלק שלא היה ירא אלהים כנ"ל, נפל דייקא בידי יהושע והוא נבחר להלחם בעמלק [עם שהיו בישראל גיבורים ממנו כאומרם להדיא בספר הזהר הקדוש ח"ב (דס"ה ע"ב)], וכאומרם במדרש שמות רבה (פכ"ו ס"ג): "ויאמר משה אל יהושע בחר לנו אנשים, למה ליהושע מתחלה, אמר לו זקנך [יוסף] אמר את האלהים אני ירא, ובזה [עמלק] כתיב ולא ירא אלהים, יבוא בן בנו שאמר את האלהים אני ירא, ויפרע ממי שנאמר עליו ולא ירא אלהים ודוק היטב. ועיין בזה בחיבורי טוב להודות ח"א (סימן ו') ושם ח"ג (סימן ט"ז) ודוק היטב.

ועבשיו מצאתי לגאון מלבי"ם ז"ל בפירושו לתורה דברים שם שכבר כתב יסוד זה לפי דרכו ומהלכו שם: "ידוע מה שאמרו רז"ל שהגנב כופר בהשגחה שירא מבני אדם ואינו ירא מה', וגם במידות ומשקלות באופן שיסתור מבני אדם ולא ירא מה' גם כן כופר בהשגחה, לזה הסמיך פרשת עמלק לענין המידות שעל ידי כפירה בא עמלק וכו', וידוע שכל פתחון פה שיש לשונאי ישראל לרדוף אותם רק על שיש בהם אנשים שעוסקים בתרמית בענין המידות והמשקלות שעל ידי זה כופרים בהשגחה, ועל זה נאמר מאזני מרמה וגו' בא זדון ויבא קלון" ודוק היטב וא"ש.

[לענ"ד דברות רבותינו התוספות ז"ל קידושין שם שכתבו: "אמרינן במדרש זכור את אשר עשה לך עמלק ואתה עיף ויגע ולא ירא אלהים, היינו בשביל המשקלות, ועל עון זה בא עמלק", אפשר לקרוא ולפרש גם על העתיד, וכמדומה שמצינו פעמים רבות בדברי חז"ל שנקטו "בא" והכונה לעתיד, כמו כל השנויים באבות אבות (פ"ה מ"ח): "דבר בא לעולם על מיתות האמורות בתורה שלא נמסרו לבית דין, ועל פירות שביעית. חרב באה לעולם על עינוי הדין וכו', חיה רעה באה לעולם על שבועת שוא, ועל חילול השם, גלות באה לעולם על וכו' ע"ש, וכיוצא בזה במסכת שבת (ל"ג א') דבר בא וכו' גלות בא וכו' ע"ש, שאין בהכרח על העבר, ועיקר כונת חז"ל ודאי להזהיר על העתיד, רק שהסדר הוא קודם החטא, ואחר כך העונש, לכן יוצא בלשון "בא" כאילו כבר בא, ולפי זה תתיישב גם תמיהת הגאון הנצי"ב ז"ל שהביא אמה"ג שליט"א מה מסחר ואיזה עסקים היו לבני ישראל במדבר דוק ועיין. **עמנואל**].

יא. בענין מורא רבך כמורא שמים

שמות (י"ז ט'): "ויאמר משה אל יהושע, בחר לנו אנשים, וצא הלחם בעמלק מחר אנכי נצב על ראש הגבעה ומטה האלהים בידי". ופירש רש"י ז"ל: "בחר לנו אנשים, לי ולך השווה לו, מכאן אמרו יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך, וכבוד חבירך כמורא רבך מנין שנאמר (במדבר י"ב) ויאמר אהרן אל משה בי אדני, והלא אהרן גדול מאחיו היה ועושה את חבירו כרבו, ומורא רבך כמורא שמים מנין שנאמר (שם י"א) אדני משה כלאם כלם מן העולם חייבין הם כלייה המורדים בך כאלו מרדו בהקב"ה".

ומבואר דהא דמורא רבך כמורא שמים נלמד ממה שנאמר אדני משה כלאם כנ"ל, ומקור הדברים במכילתא שם, וכן הוא במסכת אבות דרבי נתן (פכ"ז הי"ד) ע"ש.

פסחים (ק"ח סע"א): "בן אצל אביו בעי הסיבה, איבעיא להו תלמיד אצל רבו מאי, תא שמע דאמר אבבי כי הוינן בי מר (רבה, רשב"ם) זגינן אברכי דהדדי, כי אתינן בי רב יוסף אמר לן לא צריכתו מורא רבך כמורא שמים, ופירש רשב"ם ז"ל: "מורא רבך כמורא שמים, דכתיב את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים, השוה מורא רבו למורא שמים", וכן הוא בפירוש רש"י פסחים כ"ב ב'): "את ה' אלהיך תירא לרבות תלמידי חכמים, שיהא מורא רבך כמורא שמים".

ובאן מבואר דהא דמורא רבך כמורא שמים נלמד מקרא דאת ה' אלהיך תירא, ועיין תוספות בבא קמא (מ"א ב' ד"ה לרבות) ובחידושי רשב"א שם ובספר שיטה מקובצת שם, ובספר אור זרוע ח"ב (הלכות פסח סימן שנו"ו), ובספר באר שבע סוטה (מ"א א') עיין בדבריהם שם.

ומקור נוסף לענין זה דמורא רבך כמורא שמים, מצאתי בשמות רבה (פ"ג סי"ז): "ודבר הוא לך אל העם והיה הוא יהיה לך לפה למתורגמן ואתה תהיה לו לאלהים, אף על פי שהוא אחיך הגדול ממך יהיה מוראך עליו, **מכאן אמרו מורא רבך כמורא שמים**, אמר לו כשם שמוראי עלך כך מוראך עליו" ע"ש, ועיין עוד בזה בפירוש רבינו עובדיה מברטנורה ז"ל אבות (פ"ד מ"ב) ושם בתוספת יום טוב, ובביאור הגר"א שם, ועיין גם לרבינו בעל הטורים ז"ל דברים (כ"ט ט') ואכמ"ל. **ולכאורה** יש להבין מדוע צריכים כל כך דרשות וילפותות לענין זה דמורא רבך כמורא שמים, וגם אם נאמר דתליא אם דרשינן את לרבות וכדכתיבנא בס"ד בחיבורי זכרון משה ח"א (סימן ו) ע"ש"ב, אכתי איכא קרא יתירא, ועיין.

יב. בענין כי יד על כם יה

שמות (י"ז י"ד): "ויאמר ה' אל משה כתב זאת זכרון בספר ושים באזני יהושע כי מחה אמחה את זכר עמלק מתחת השמים, ויבן משה מזבח ויקרא שמו ה' נסי, ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר".

וראיתי בספר כתב סופר על התורה שם שכה כתב: "הנה מה שבנה משה מזבח ויקרא שמו ה' ניסי, נ"ל כוונתו, כי אם ישראל הם זכאין אין זה נס שלא ישלטו בהם ידי זרים, כי כן ראוי להם, אבל כשהם חייבים למקום ב"ה והוא מציל אותם מיד עשקם אז הוא נס פלא.

והיינו ויקרא שמו ה' ניסי, כי היה בנס שנצלו כי רפו ידיהם מדברי תורה, וקאי אלעיל מחה תמחה את זכר עמלק, היינו שהיה מחשבתו לרע והיינו זכר עמלק, ועל זה ויבן מזבח ויקרא שמו ה' ניסי שהיה בנס. ואמר כי יד על כס יה, כי גדול עונשו של עמלק כל כך הגם שלא הרע לנו שנאמר ויחלוש יהושע את עמלק, ולא היה רק מחשבה רעה ולא הוציאה כלל אל הפועל, ומכל מקום החמיר ה' עונשו כל כך ומלחמה לה' בעמלק מדור דור, יען שהרים ידו וכחש בה' אחר שהודו לו כל לאומים שמעו עמים ירגזון וגו', ועיין לרמב"ן ז"ל שכתב כן, והנה בעון עבודה זרה מעניש הקב"ה על המחשבה לחוד גם בלי מעשה כמבואר במסכת קידושין (ט"ב ב') והנה חטא עמלק היה שכפר בה' ובגבורתו, וחוטא במחשבה הוא כמניח ידו על כס כבודו של השי"ת ורוצה להפכו, והיינו כי יד, ידו של עמלק, על כס יה, שנוגע לכס יה בעצמו, לכן מלחמת ה' בעמלק מדור דור, עונשו נצחי לנצחים" ועיין שם.

ובעניוֹתֵי נעלם ממני מדוע הגאון כתב סופר ז"ל כתב כדרכו הנ"ל וחיידש שהכופר בכורא רח"ל נקרא עובד עבודה זרה, מה שיש לעיין בזה וכתבתי במקומו בס"ד ולכאורה היה לו ז"ל לכתוב ביותר פשיטות דאף דקיימא לן שאין הקב"ה מצרף מחשבה רעה למעשה, היינו דוקא גבי בני ישראל, אבל באומות העולם הקב"ה מצרף גם מחשבה כמעשה ומעניש כמו שעשה מעשה כמפורש בירושלמי פאה (פ"א ה"א ד"ה ע"א), הובא בתוספות קידושין שם על אתר (ט"ל ב' ד"ה מחשבה), וכך הובא בילקוט שמעוני תהלים (רמז תשי"ג) וצ"ב. [נדע כי נראה ברור שהתוספות בקידושין שם הם העתיקו דברי הירושלמי, ולא שהם חיידשו זאת מדעתם הרחבה, ובוהא אתי שפיר הערת המראה פנים בירושלמי פאה שם, ועיין היטב בדברי הגאון רבי ישעיה ברלין ז"ל בהגהות מסורת הש"ס קידושין שם].

* * *

שמות (ט"ז י"ז): "ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר", ופירש רש"י ז"ל: "כי יד על כס יה. ידו של הקב"ה הורמה לישיבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית ומהו כס ולא נאמר כסא ואף השם נחלק לחציו - נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם".

ומבואר שחסר אל"ף מהכסא, ויש לומר בדרך הערה דאלף היינו לימוד, כמו אאלפך חכמה (איוב ל"ג ל"ג), דהיינו לימוד כדכתב רלב"ג ז"ל שם, ועיין לרבותינו בעלי התוספות בספר "דעת זקנים" בראשית (כ' ט"ז), ותמיד אלף בא על לימוד תורה כמו בשבת (ק"ד א') אלף בית - אלף בינה ע"ש, ועיין בכלי יקר ויקרא (א' א') ובפנים יפות דברים (ט"ו י"א) ע"ש.

והיינו הכסא אינו שלם כי כס כתיב, ואם כלל ישראל יעסוק בתורה והיינו אל"ף, אזי הכסא יהיה שלם, כי בעסק התורה נעקר ונמחה עמלק מן העולם לאלתר, אכ"ר. ועיין לחיד"א ז"ל בספרו כסא דוד (דרוש כ"א לפרשת זכור) והובא בספר תורת החיד"א (פרשת כי תצא אות ע"ט) ודוק.

יג. בענין כי יד על כס יה

שמות (י"ז ט"ז): "ויאמר כי יד על כס יה מלחמה לה' בעמלק מדר דר", ופירש רש"י ז"ל: "כי יד על כס יה. ידו של הקב"ה הורמה לישיבע בכסאו להיות לו מלחמה ואיבה בעמלק עולמית ומהו כס ולא נאמר כסא ואף השם נחלק לחציו - נשבע הקב"ה שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק כולו וכשימחה שמו יהיה השם שלם והכסא שלם".

ומבואר שחסר אל"ף מהכסא, ויש לומר בדרך הערה דאלף היינו לימוד, כמו אאלפך חכמה (איוב ל"ג ל"ג), דהיינו לימוד כדכתב רלב"ג ז"ל שם, ועיין לרבותינו בעלי התוספות בספר "דעת זקנים" בראשית (כ' ט"ז), ותמיד אלף בא על לימוד תורה כמו בשבת (ק"ד א') אלף בית - אלף בינה ע"ש, ועיין בכלי יקר ויקרא (א' א') ובפנים יפות דברים (ט"ו י"א) ע"ש.

והיינו הכסא אינו שלם כי כס כתיב, ואם כלל ישראל יעסוק בתורה והיינו אל"ף, אזי הכסא יהיה שלם, כי בעסק התורה נעקר ונמחה עמלק מן העולם לאלתר, אכ"ר. ועיין לחיד"א ז"ל בספרו כסא דוד (דרוש כ"א לפרשת זכור) והובא בספר תורת החיד"א (פרשת כי תצא אות ע"ט) ודוק.